

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

d r u h ý r o č n í k

2 0 S k

2 0 K č

9/ 2005

 Biblia alter-globalizácie Pre kapitalizmus je tvorba a udržiavanie značiek dôležitejšie ako výroba.	 Od správania k významu? Quine a Davidson Provokovali a provokujú extrémnymi názormi, ktorými spochybňovali filozofické samozrejmosti.	 Dobrodružstvo hľadania O dobrodružstvách Jacqua Le Goffa pri skúmaní stredovekej civilizácie	 Jestvovať znamená vyfabrikovať si pre seba minulosť Esterházyovci v dejinách strednej Európy
---	---	---	--

Ingrid Hrubaničová:
Literatúra vo verejnom priestore

2

Imrich Sklenka:
Nie je reč ako reč: od Kierkegaarda po Bartha

3

Barbora Černušáková:
Biblia alterglobalizácie

4

Dezider Kamhal:
Od správania k významu? Quine a Davidson

5

Tünde Lengyelová:
Pôrodné bolesti

6

Štefan Šrobár:
Križovatky českého katolicizmu v 20. storočí

6

Andrej Findor:
Dobrodružstvo hľadania

7

Milan Zemko:
Parížska konferencia 1919: krehký mier

8

Daniel Uherek:
Tragédia metódy

8

Ján Šalgovič:
Quo vadis, Germania?

9

František Gyárfáš:
Bity mesta budúcnosti

10

Martin Takáč:
Hovor s ním

10

Marek Mocker:
Návrat „moderného“ klasika

11

Luba Maceková:
Stretnutie s Gianom

12

Peter Michalovič:
Jestvovať znamená vyfabrikovať si pre seba minulosť

13

Sylvia Porubánová:
Identity alebo patriarchálne stereotypy?!

14

Vladimír Petřík:
O manželstve a iných trampotách

14

Igor Kapišinský:
Odpoveď Markošovcom

15

Celoživotní sprievodcovia Jána Pišúta

16

Literatúra vo verejnom priestore

U nás taká obyčaj, slovíčko mi požičaj „Tenhleten spôsob léta mi pripadá poněkud nešťasný,“ zaznelo vedľa mňa nedávno, keď sme sa spolu s ďalšími chodcami unikajúcimi pred náhlým augustovým lejacom natlačili pod strechu jednej bratislavskej zastávky trolejbusov. Vynorila sa mi situácia, keď som sama počas tohtoročnej júlovej dovolenky túto zľudovenú vetu citovala. (Zľudovenú zrejme vďaka československej kinematografii, a nie vďaka všeobecnému poznaniu Vančurovho románu – síce vplyv médií na šírenie literatúry.) Napadlo mi tiež, koľkokrát asi toto leto odznela pri rybníkoch, jazerách a na chatách Čiech, Moravy a Slovenska. Tak ako sa chceme v reči, v komunikácii odlišovať, chceme nájsť aj styčné body, označiť istý typ situácie typickým a typizovaným vyjadrením. Na tieto jazykové gestá slúži frazeológia spolu s prísloviami, porekadlami a prevzatými citátmi – okrídlenými výrazmi a vetami, t. j. takými, ktoré sú schopné „letieť od úst k ústam“. Pri počúvaní nášho hovoreného jazyka mám pocit, že obľubujeme práve tie posledné. Citátové spojenia a citátové vety rozmanitého pôvodu sú v jazykových prejavoch (ústnych, ale napríklad aj v publicistike a v internetových textoch) aktívnejšie ako príslovia či porekadlá. A medzi citátmi si zas upevňujú pozíciu literárne, filmové a čoraz viac aj mediálne citáty. Dnes už menej počujeme koperníkovské „a predsa sa točí“ či Caesarovo „kocky sú hodené“. Ani prirovnania „byť hladný ako Čenkovej deti“ či „vyzerať ako sirota Podhradských“ už dnes nie sú veľmi vtipné, resp. zrozumiteľné. Skôr citujeme vety politikov a filmových hrdinov – teda tie, ktoré do našich uší pravidelne a nástojčivo doliehajú prevažne z televízie. Tu má pôvod ešte nedávno s obľubou používané klauserovské „to je hlboké nedorozumenie“, mečiarovské „spánom-bohom, idem od vás“, dzurindovské „zvažujem“ aj bugárovské „o tom po tom“.

Mediálny citát vstúpil na scénu jazykovej komunikácie. Frekvencia jeho používania kolíše, pulzuje. Takýto citát sa aktualizuje a potom zase stráca. Preberá funkciu bežného frazeologizmu, no zároveň má osobitú vlastnosť – je výlučný, dešifrovateľný iba „zasväteným“ (generácie, kultúrne a pod.) a prináša isté potešenie z významovej nadstavby, ktorú v sebe obsahuje (napr. konotácie na základe vizuálneho zážitku). Nikdy nejde len o citát sám a o situáciu, na ktorú sa hodí. V úvode citovaná veta o nešťastnom spôsobe léta nesie so sebou množstvo významov súvisiacich s osobou jej pôvodného interpreta, režiséra, autora, s hodnotou filmového spracovania, s literárnou hodnotou predlohy... Jednoducho, zaznie veta a vy vidíte Rudolfa Hrušínskeho a spôsob jeho herectva, dostanete chuť prečítať si Vančuru alebo pozrieť nejaký Menzlov film.

Mediálny citát, mediálna fráza (pracovný termín) je prostriedkom humoru a ironie. V čase rozmarných liet môjho bezstarostného detstva, keď sme chodievali do susedovho sadu „ochutnať“ úrodu, bolo favoritom medzi citátmi zvolanie Jozefa Krónera z filmu Pacho, hyský zbojník: „Na kone! Nemáme. Tak utekajme!“ Na gymnáziu jeden z mojich profesorov so zmyslom pre humor istý čas rád používal poslovený citát z českého filmu „Marečku, podajte mi pero“ a žiadal spolužiaka, ktorý sa volal priezviskom Marek, „Marečku, podajte mi pero“. Neimitoval známy herecký prejav, ale opakovaným bezpríznačným vyslovením tejto vety odkazoval na vtipnú filmovú scénu, stal sa z toho verbálny rituál a prejav vzájomnej spriaznenosti medzi triedou a učiteľom. V skúškovom období

Martin Marenčin, *Slowly Slovakia*, 2002

na fakulte žilo v našej každodennej reči Hronského „Trp, Jozef Maki!“ Aj teraz to používam v kruhu priateľov na zľahčenie problémov a ťažších situácií – odlesk literatúry v živote.

Stávajú sa však aj také veci, keď v realite oživa citát aj s jeho pôvodom. Stalo sa to v londýnskom metre v roku 1992, keď sa mi do skutočnosti prehupla učebnicová realita aj s textom, aj s jeho nositeľom: Upršaný deň. Zablúdila som v podzemí na nejakej opustenej zastávke. Sama v londýnskom metre. Vlak nechodil a odrazu bolo počuť pravidelné klopanie kovových podrážok. Srdce mi bilo v hrdle. Pomaly sa mi odhaľovala po schodoch zostupujúca postava dokonalého anglického džentlmena v čiernom fraku s čiernym cylindrom a s čiernym dáždnikom. Postavil sa, nevsímajúc si nič, potom mierne otočil hlavu a s kontrolovaným úsmevom hlbokým hlasom zreteľne vyriekol: „Nice the weather! Isn't it?“

U nás taká obyčaj, čo si čítal, požičaj Aj literatúra podobne ako výtvarné umenie, ktoré dávno opustilo múry galérií (public art, grafity, land art), putuje verejným priestorom v rozmanitých formách – vo forme čítania, ktoré si každý nosí pod pazuchu alebo v aktovke, vo forme čítania, ktoré sa ponúka samo (reklamná tlač), v podobe putujúcej knihy (nájdený objekt) a napokon aj v už spomenutých literárnych citátoch ako odleskoch kníh v jazyku.

V rámci osobného experimentu vydala som sa na začiatku tohto leta „skúmať“, či, čo a kde ľudia čítajú. Na rozdiel od iných krajín, parky u nás nepatria k miestam veľkej koncentrácie čitateľov. Číta sa najmä v dopravných prostriedkoch. V električke napríklad dávajú mladší cestujúci prednosť reklamným brožúram telefónnych operátorov a elektronických firiem, u dám v staršom zrelom veku prevláda Nový čas a zrelky o zľavách v rozmanitých hypermarketoch

– v tom prípade aj štvorstránkový leták dokáže zaujať nadhlo – od Kamenného námestia až do Krasnian. Muži čítajú v električkách menej, ak, tak noviny. Vedie Pravda. Pravda, nič väčšie sa v električke neoplatí rozčítať. Iné je to vo vlaku – tam to čitateľsky žije a vlakoví čitatelia sú najpestrejší (moja skúsenosť je z IC). Vlak sám (teda Železnice SR) toho veľa cestujúcim neponúka. Pri vchode do jedálneho vozňa je síce stojan s rozmanitými, no neaktuálnymi časopismi a aktuálne denníky. Čitatelia si do vlaku nosia väčšinou „vlastný materiál“. Pred koncom školského roka získaval vlak ako verejný čitateľské miesto body vďaka študentom, ktorí dobiehali posledné skúšky a okolo nich sa hmyrili poznámkové bloky a xeroxy plné kriklavých riadkov. Distingvované dámy v jednotke (1. trieda) čítajú „lifestylové“ (po slovensky „draho vytlačený, dobre urobený Nový čas skrížený s reklamnou brožúrou módnych a kozmetických firiem, šmrnutý zdravou výživou, plastickou operáciou, osobnou spoveďou nejakej VIP-ky či celebrity – Miau, Eva, Elle... óu, Vogue). Na rade sú dámy v strednom a staršom strednom veku z dvojky (2. trieda), ktoré čítajú Plus 7 dní, Markízu, Slovenku, Život a ich Najlepšie recepty. Ale to je vo vlaku nákazlivé. Raz daro, ani Durasovej divadelné hry, ktoré som v Intersity lúskala, nezmiernili náhle sa hlásiaci smäd po dávke „lahkého čítania“. Premáhala som sa dlho, no napokon som si niečo z toho od majiteľky požičala. Aj v jedálnenskom vozni to vo večerných hodinách vyzeralo skôr ako v čitárni či v pracovni. Za vrchol možno považovať zážitok, keď večeriate tak, že oproti vám sedí mediálne známy človek z politiky a nevidíte si do tváre, pretože vás oddeľuje stena jeho stolového počítača. Dá sa uhasiť neprerzýť smäd po informáciách? Notebuky sú obľúbené aj v cestovných vozňoch. Ako je dobre, že vo vlaku nie je zatiaľ „biznis klas“ oddelená

stenou ako v lietadle. Vlakový život je o niečo pestrejší. No a vo vlaku sú aj ostrovy tichých čitateľov vážnej krásnej literatúry. A tí sú úplne mimo, nič sa ich netýka, všetko vypnuté, aktivizovaný iba kanál vnútorného príjmu. Ako keď sa ponoríte pod hladinu. Päť hodín iba sám so sebou a s prekvapením, ktoré prináša príbeh. Tá spokojnosť a pôžitok vyžarujúce z tváre – stratení v knihe. Vlak dáva dar času na čítanie, dokonca aj na čítanie poézie.

Číta sa aj v lietadle, ale tam sa nepatrí špiclovať, prechádzať sa úzkou chodbičkou a nakúkať do intímty sedadiel. Lietadlo ponúka svoj balík – svetové denníky, propagačné materiály leteckej spoločnosti a východiskovej krajiny, materiály cestovnej kancelárie. Minimálne jeden kus z tohto balíka sa pravdepodobne teraz číta pozornejšie ako doposiaľ – bezpečnostné opatrenia.

Kde sa číta ďalej? Napríklad v čakárni u lekára. V nemocnici, dokonca aj v pôrodnici. Nikde sa nedozviem o civilizačných chorobách a o ich prevencii, o nových liekoch a o biovitamínoch, o ľahko vykonateľných testoch viac ako z letákov, brožúrok a plagátov medicínskych a farmaceutických firiem, ktoré ich díleri rozmiestňujú na chodbách polikliník a nemocníc. A ešte periodiká poisťovní! Predstavte si, že nie ste vôbec chorý, ale prídete si na chodbu pred ordináciu vášho lekára prečítať niečo o obštrukčnej chorobe pľúc či o únavaovom syndróme a idete späť domov. Začnete žiť zdravo a doktora nikdy nenavštívite, len si občas prídete do čakárne čo-to poprečítať. V privátnych ambulanciách pribúda k tejto „oficiálnej“ literatúre ešte niečo navyše, nazvime to „čo dŕm dal“, to znamená, že lekár, sestrička, pacient nechávajú v čakárni časopisy, ktoré už prečítali, ale ktoré nechcú vyhodit – drahšie časopisy o bývaní a o rekonštrukcii podkrovia napríklad, Hračky z papiera pre šikovné ruky, Farby a účesy pre krásu a pod.

Ďalej sú tu kostoly s modlitebníkmi a spevníkmi uloženými na laviciach, čakajúcimi na svojho čitateľa. Hotely s Bibliou na nočnom stolíku alebo so známym románom (to, pravda, poznám iba zo zahraničia).

Verejný priestor sú teda plné literatúry. Nehodnotím akej. Viete však, čo najbližšie urobím? Nachystaný balík knižiek, z ktorých už vyrástla moja štvorročná dcéra alebo ktorá dostala od príbuzných a známych dvojmo, odnesiem do police k tej kope plagátikov a reklamných brožúr do čakárne v detskej ambulancii. To isté môžem urobiť aj s vlastnými knihami, ktoré už nepotrebujem. Niekomu môžu poslúžiť a život na verejných miestach môže plynúť spetrený povedzme aj o nemarketingový druh informácie. V celom mojom experimente mi totiž chýbal prvok vo svete dávno známy a rozšírený – putujúca knižka: majiteľ položí knihu, ktorej sa vie zriecť, na lavičku v parku či na lavičku v metre, hocikde, aby ju našiel ďalší čitateľ. Prepracovaný systém tejto činnosti ponúka napríklad internetový projekt BookCrossing – knižná križovatka (www.bookcrossing.com), v rámci ktorého možno knihu vydanú na pút označiť logom projektu, takže každý, kto knihu nájde, vie, že ju nik nezabudol, ale že je určená novému čitateľovi. Ak máte chuť, môžete sa prihlásiť, že knihu máte práve vy. Vytvára sa tým mapa putujúcej knihy, registruje počet čitateľov, čitateľské dojmy a pod.

Vedeli by ste sa však zriecť svojej obľúbenej knihy? Nechali by ste len tak na lavičke Puškina či Pesou? Za seba viem, že ťažko. Kým sa však dopracujeme k väčšej veľkorysosti, vyriešil by to jeden autorský výtlačok navyše. Autor alebo prekladateľ dostane jeden výtlačok na putovanie. A čo keď knihu nejaký zbojník hneď roztrhá, zničí? Čo keď si ju prvý nálezcza založí do svojej knižnice a je po knižnej púti? Niektoré veci netreba domýšľať do konca, dôležitá je iniciácia.

Ingrid Hrubaničová

Nie je reč ako reč: od Kierkegarda po Bartha

- ▲ Karl Barth
- ▲ **Boží božství a boží lidství.**
- ▲ Preklad Petr Gallus, Jan Štefan
- ▲ CDK 2005
- ▲ 220 strán
- ▲ 198 Kč

- ▲ Martin Buber
- ▲ **Já a ty**
- ▲ Preklad Jiří Navrátil
- ▲ Kalich 2005
- ▲ 166 strán
- ▲ 160 Kč

- ▲ Marie Mikulová – Thulstrupová
- ▲ **Kierkegaard a dějiny křesťanské zbožnosti**
- ▲ CDK 2005
- ▲ 228 strán
- ▲ 198 Kč

Západná kultúra dosiahla za posledné storočia a najmä desaťročia nebyvalý rozvoj. Napriek tomu sa nielen umelci či filozofi, ale aj politici zhodujú na tom, že v súčasnosti prechádza naša kultúra zároveň hlbokou krízou. Máme síce čoraz viac toho, z čoho možno žiť, ale čoraz menej toho, pre čo hodno žiť. Psychológovia hovoria o existenciálnej kríze, všeobecne sa však hovorí najmä o kríze hodnôt. Táto kríza však možno nie je to najhoršie, čo sa nám mohlo pripočítať, kríza je zároveň výzva, a v tomto zmysle by sa mohla stať novým počiatkom, mohla by sa z nej zrodíť nová paradigma nielen myslenia, ale aj zmyšľania, paradigma novej spoločenskej praxe. Začat sa to však musí asi novým myslením.

O takomto novom myslení sa už ostatne hovorí niekoľko storočí, tieto storočia už podľa toho dostali aj pomenovanie: novovek.

Na čom je založený, v čom je nové toto novoveké myslenie? Všeobecne sa rozumie ako emancipácia od autority a tradície, ako hľadanie slobody, autenticity – opravdivosti. Nejde v ňom teda iba o nezávislosť. Hľadanie nezávislosti by nevedlo ku skutočnej emancipácii, ku skutočnému oslobodeniu. To tí jasnozrivejší videli vždy, dnes to však spoznávajú všetci akoby na vlastnej koži. Na Slovensku sme sa len nedávno vymenili z ideologickej závislosti a už nás dlávi iná závislosť. Len nedávno sme si mysleli, že tí zlí žijú iba za našimi hranicami, dnes nás o slobodu oberajú vlastní. Máme to prijať ako realitu alebo odmietnuť ako ďalší omyl? Máme sa s tým zmieriť alebo, naopak, proti tomu vzbúriť? Alebo by sme mali začať predovšetkým premýšľať?

Nesmieme hľadať iba vinu, musíme hľadať najprv chybu! Novovek znamená aj hľadanie dospelosti a dospelosť znamená, že v ťažkostiach nehľadáme iba vinníka, ale porozumenie veci. V minulosti sme sa priveľmi rýchlo a priveľmi radi zbavovali zodpovednosti tým, že sme si pohľadali obetného baránka. Najprv to bola cirkev, potom socializmus, ten problém je však zjavne hlbší a predovšetkým náš. Ak si chceme pomôcť, musíme mu predovšetkým lepšie porozumieť.

Volanie po porozumení skutočnosti je základné novoveké volanie. Na začiatku však viedlo predovšetkým k vede. Možno to ani inak nemohlo byť, veda priniesla svojou triezvosťou aj do spoločnosti zdravé a potrebné vytriezvenie. A najmä objektivný, vecný pohľad, nielen na skutočnosť, ale aj na človeka.

Veda však všetko premieňa na výskum, klasická predstava o poznaní, klasický učenc v nej už nemá miesto. Veda predstavuje vlastne metafyzické rozhodnutie, čo sa bude považovať za pravdu, predstavuje základné rozhodnutie o bytostnom určení pravdy. Znamená to zároveň elementárne rozhodnutie, čo sa má považovať za skutočnosť. V tomto zmysle musí byť vedecká skutočnosť predmetná. Vedecké poznanie musí aj zmenu v jej premene predstaviť, akoby spredmetniť, musí v nej nájsť to nemenné. Zákon formuluje práve to nemenné v premene. Až na pozadí takto pochopeného zákona sa skutočnosť stáva vedeckou skutočnosťou. Matematika, ktorá

Boh sa na celé stáročia stal nielen základom sveta, ale aj ručiteľom moci a poriadku spoločnosti. Takéto poznanie možno stabilizovalo spoločnosť, ale zradilo človeka.

tento zákon formuluje, zároveň umožňuje experimentovanie so skutočnosťou. Toto vyslovil Einstein vo svojej brilantnej formulácii: Až teória rozhoduje o tom, čo možno pozorovať. Táto predstava postupne umožnila, aby sa aj univerzity premenili na výskumné ústavy, aby sa z vedy stal takrečeno podnik.

Veda však, ako sa zdá, vyjadruje zároveň podstatu a osud našej doby. Viera vo vedu zohráva dokonca úlohu vládnuceho náboženstva dnešnej doby – hovorieval pred niekoľkými desaťročiami napríklad významný fyzik, filozof i kresťan C. F. von Weizsäcker. Čím si to veda zaslúžila? Ako to, že veda mohla zaujať v duši západného človeka miesto kresťanstva? Weizsäcker odpovedá, že svojou dôveryhodnosťou. My všetci, kresťania i skeptici, prežívame túto dôveru, keď napríklad pri vstupe do bytu zatlačíme na elektrický vypínač a očakávame, že sa zažne svetlo. Ale zaslúži si táto triviálna dôvera meno viera? Nešlo v náboženskej viere predsa len o viac, o niečo celkom iné?

Najneskôr tu už musíme spozornieť. Veda nemôže nahradiť náboženstvo a ak áno, tak to nie je náboženstvo. Veda nemôže zasýtiť nielen dušu, ale ani našu hlbšiu túžbu po poznaní.

Aj sama veda sa však medzitým stáva sebakritickejšia, zrieka sa ambície byť svetonázorom, tak ako to bolo u nás na Východe za socializmu, alebo náboženstvom, ako to bolo často na Západe v takzvanom scientizme. Veda vie, že je nehodnotovým poznaním, že je z metodologických dôvodov „ateistická“.

Kritické vedomie vedy už však vyvoláva aj na strane náboženstva nielen odpor, ale aj hlbokú sebareflexiu. V teológii viedla veda napríklad nielen ku kritike Biblie, ale aj k jej hlbokému skúmaniu. Toto skúmanie, takzvaná historicko-kri-

tická exegéza, ale aj kritické čítanie cirkevných dejín či skúmanie cirkevnej tradície v rámci profánnych dejín, to je dar práve moderného vedomia teológii. Táto racionálna analýza minulosti oslobodila naše myslenie od normativity pozitívneho, od povinnosti veriť povedanému slovu len preto, lebo bolo povedané.

Táto historicko-kritická teológia sa, naopak, zase významne podieľala na druhom veľkom novovekom objave, na vzniku takzvaných duchovných vied a v ich rámci takzvanej hermeneutiky. Dnes sú to pre nás vo Francúzsku predovšetkým Paul Ricoeur a v Nemecku H. G. Gadamer, ale začalo sa to oveľa skôr. Chcel by som to ukázať na dvoch významných protestantoch – filozofovi Sorenovi Kierkegaardovi a teológovi Karlovi Barthovi. Kierkegaardovi, ktorý sa vyrovnáva s objektivizujúcim myslením u Hegela a Barthovi, ktorý sa vyrovnáva s takouto objektivizáciou v takzvanej prirodzenej teológii.

V prírodovede je konkrétny jav len jedným prípadom všeobecného pravidla, všeobecného zákona. Ideálom hermeneutiky je, naopak, porozumieť jednotlivý jav práve v jeho jedinečnosti a dejinnej konkrétnosti. Tento ideál cítime všetci, najmä keď ide o nás a náš život. Nechceme, aby sme sa stali iba prípadom, nechceme, aby nás zredukovali na číslo, chceme byť originálni, jedineční a chceme žiť pôvodný, jedinečný život. Podobne to cítime aj v láske. Nehľadáme si iba ženu či muža – láska sa nám spája s konkrétnym menom.

Nebola to preto asi iba náhoda, že sa to u Kierkegarda začalo práve intenzívnou skúsenosťou s láskou. Zalúbil sa do mladej, krehkej dievčiny takou čistou láskou, až sa jej zľakol. V skúsenosti z tejto lásky uvidel ako v zrkadle zároveň svoju nízkosť, svoju neschopnosť. Pod farchou tohto vnútorného konfliktu sa jej nakoniec vzdal. Aby však dievčinu nezranil, predviedol sa jej ako podliak, ktorého

musela sama odmietnuť. Napriek tomu sa mu však táto skúsenosť nepodmienej lásky stala mierou, kritériom porozumenia nielen ľudského života, ale aj kresťanstva. Lebo aj pre kresťanstvo je láska nielen nejakou skúsenosťou, nielen mravnou cnosťou, ale zdrojom základného poznania. Boh je láska, hovorí evanjelium. A človek nie je pre Bibliu len jeden z množstva, Boh poznáva každého po mene a miluje každého menovite. Môže sa človek uspokojiť s niečím menším, môže si porozumieť bez takejto skúsenosti? Ako sa však s ňou možno vyrovnat, ako jej možno porozumieť? Pre Kierkegarda to bola úloha na celý život. Stal sa neúprosne kritický nielen voči sebe, ale aj voči spoločnosti a najmä voči cirkvi, ktorá v doterajších dejinách pred nárokmi tohto poznania často zutekala. Boh sa na celé stáročia stal nielen základom sveta, ale aj ručiteľom moci a poriadku spoločnosti. Takéto poznanie možno stabilizovalo spoločnosť, ale zradilo človeka. Ten, kto tieto otázky otvoril, musel preto počítať s konfliktom, nielen v sebe, v spoločnosti, ale aj v cirkvi. Nečudo preto, že Kierkegaard zomrel úplne vyčerpaný už ako 42-ročný.

Pre Kierkegarda bolo kresťanstvo asketické, polemické, nebolo z tohto sveta. Pre Bartha je kresťanstvo nesmiernym, ponad všetku prírodu vyžarujúcim a všetky prislúbenia naplňajúcim zjavením večného svetla.

O sto rokov neskôr vstúpil do tohto zápasu z trochu inej strany možno najvýznamnejší protestantský teológ 20. storočia Karl Barth. Vyrástol nielen v kultúrnej rodine protestantského profesora teológie, ale aj v teologickej tradícii, ktorá teológiu a náboženstvo chápala ako kultúru. V otrasoch prvej svetovej vojny sa mu táto kultúrna vrstva náboženstva však preborila pod nohami a on objavil akoby odznova pôvodnú, jedinečnú silu biblickej reči. Biblia neskúma prírodu, nevykladá históriu, nemá na mysl iba kultúru. Reč Biblie má ešte inú dimenziu, eschatologickú dimenziu „Božieho“ slova. Kresťanstvo je pre neho eschatologické, alebo to nie je kresťanstvo. Výraz eschatológia však neznamená len posledné veci v zmysle časovej následnosti, eschatologický tu znamená aj radikálny, nepodmienečný. V tomto zmysle je Boh celkom iný, nie je z tohto sveta a jeho zjavenie, jeho slovo je „krízou sveta“. K tejto skúsenosti sa dostal už Kierkegaard, on však na nej akoby stroksotal, podobne ako na svojej láske, on pred ňou takpovediac onemel, k Bohu podľa neho nevedie cesta, iba skok. Pre Kierkegarda bolo kresťanstvo asketické, polemické, nebolo z tohto sveta, u Bartha zaznieva už aj iný tón. Pre Bartha je kresťanstvo nesmiernym, ponad všetku prírodu vyžarujúcim a všet-

ky prislúbenia naplňajúcim zjavením večného svetla, večné áno Boha k sebe a jeho stvoreniu. Barth postupne prekonal Kierkegardovo ustrnutie v stave akéhosi paradoxu a prepracoval sa k porozumeniu jednoty Božieho konania. Túto jednotu si však nemožno predstaviť niekdajším metafyzickým spôsobom, nešlo o formálnu jednotu, toto zjavenie nebolo len špeciálnym prípadom všeobecnej jednoty, toto zjavenie je pre neho, naopak, niečo úplne konkrétne, čo však nemožno k ničomu priradiť. Tejto jednoty sa nemožno zmocniť pojmi, nemožno sa k nej priblížiť argumentmi a predsa o nej môžeme, ba musíme hovoriť, tak ako nemôžeme mlčať v láske. Musíme sa však rozpomenúť ešte na inú, ešte pôvodnejšiu reč, akou je reč logiky, na naratívnu reč, rozprávanie. Predmet teológie je nielen neuchopiteľný, ale aj uchvacujúci, nemožno ho preto uchopiť ako systém, nemusíme však preto pred ním ani mlčať. To nám pripomína základnú hermeneutickú skúsenosť, že reč je stred, v ktorom sa stretá subjekt a svet, v ktorom sa človek a svet znova spájajú, alebo lepšie: predstavujú v ich pôvodnej prináležitosti – ako hovorí Gadamer.

V takomto zmysle hovorieval Martin Buber o „Zwiesprache“, o reči, v ktorej sme vždy dvaja, akoby skutočná reč bola vždy rozhovorom. Rozhovorom človeka s iným človekom, možno rozhovorom so sebou samým, rozhovorom o svedomí, rozhovorom človeka s Bohom. Redukcia reči na reč o mŕtvych veciach, o objektoch, na reč, ktorá iba konštatuje, informuje, by bola ochromením človeka, by znamenala stratu dôležitej dimenzie, to by nebola naozaj ľudská reč. Keď kresťanstvo hovorí o Božom slove, nemyslí na reč, ktorá by človeka mala odcudziť jemu samému, podriať ho niečomu či niekomu cudziemu, mala by to byť reč, v ktorej by sa človek, naopak, našiel ako človek.

V minulosti bol u nás, na Východe, rozhovor s touto tradíciou pretrhnutý. Teraz sa ho snažíme znova obnoviť. Mnohé veci musíme dobiehať, musíme sa na nejaký čas stať viac historikmi ako filozofmi či teológmi. Tohto roku vyšli tri zaujímavé knižky. Dejiny zbožnosti o S. Kierkegaardovi, výber z textov K. Bartha pod výstižným názvom Boží božství a Boží lidství a knižička M. Bubera Já a ty. Možno sa nám takto podarí tento rozhovor obnoviť a raz, v budúcnosti, ho možno aj obohatiť.

Imrich Sklenka

Eubica Lacinová, Madona Tacheles, 1995

Biblia alterglobalizácie

Tvrdenia podporuje dátami a priamymi výpoveďami, takže jej nemilosrdný opis nemôžu odmietnuť ani krajní stúpenci voľného trhu. Označujú ho preto za mladícku kritiku, ktorá neprináša žiadne alternatívy. Kniha *Bez loga*, ktorej autorka mala v čase jej dopísania 30 rokov, sa ale vďaka vynikajúcemu štýlu stala bestsellerom, médiami pateticky označeným ako „Biblia alterglobalistického hnutia“, a pomohla tak otvoriť diskusiu v rámci hnutia o alternatívach iného sveta.

Koniec priestoru

Predovšetkým – logo musí byť všade. Vyberte sa na športový zápas, letný hudobný festival, do kina alebo dokonca do školy. Takmer nič sa nezaobíde bez korporátnej prítomnosti. Má podobu reklamných panelov, názvov zastávok MHD, hudobných pódii. Dôležitým krokom k takejto premene spoločnosti bola deregulácia a privatizácia. Počas vlády Regana a Thatcherovej došlo k drastickému zníženiu daní, čo viedlo k výraznému obmedzeniu odvtedy živiaceho verejného sektora. Školy, múzeá, športové kluby či organizátori kultúrnych podujatí museli rýchlo hľadať zdroje, z ktorých by vykryli vznikajúci deficit svojich rozpočtov. Našli ich v sponzorských programoch. O hodnote a význame nekomerčného verejného priestoru sa začalo hovoriť až oveľa neskôr. Počas niekoľkých rokov sa značkám podarilo odstrániť hranicu medzi reklamou a vzdelávaním, reklamou a kultúrou aj reklamou a mestom.

Koniec výberu

Hnutie, ktoré v 90. rokoch kraľovalo na severoamerických univerzitách, sa usilovalo o politickú korektnosť a rešpektovanie pestrosti identít.

Jeho cieľom bolo dosiahnuť rodovú rovnosť, zviditeľnenie rasových a sexuálnych menšín. Požiadaviek aktivistiek a aktivistov sa veľmi rýchlo chopili marketingoví pracovníci a ženy a gayovia sa stali dôležitým „materiálom“ pre médiá a popkultúru (stačí si spomenúť na ošial *Girl Power*, vďaka ktorému britské *Spice Girls* zarobili slušné peniaze; alebo na *Girls Rule*, slogan, prostredníctvom ktorého Nike zvýšila predajnosť tenisiek). Zmenil sa imidž, nerovnosť ostala. Korporácie nás prostredníctvom značiek presvedčujú, že zažívame obdobie nebyvalej diverzity. Pohľad na tínedžerov sledujúcich jednu hudobnú stanicu, obutých v teniskách jednej značky a tričkách a nohavičkách druhej však

značky. Výsledkom je takmer absolútna kontrola spotreby, čo Kleinová dokumentuje v kapitole o korporátnej cenzúre.

Koniec práce

Tvorba a udržiavanie značky nie je jednoduchá vec. Šéfovia úspešných korporácií verejne hovoria, že prvým krokom je uvedenie si rozdielu medzi výrobkom a značkou – výrobok je továrenský produkt; značka je to, čo si zákazník kupuje. A tak, kým náklady na marketing neustále rastú, náklady na výrobu treba stláčať na minimum. Ideálne je zbaviť sa výroby úplne – zatvoriť továrenské haly a subkontrahovať šitie tenisiek, tričiek, nohavíc, ale aj skladanie obrazoviek počítačov či mobilov do zón

Kleinovej kniha sa stala bestsellerom, médiami pateticky označeným ako „Biblia alterglobalistického hnutia“, a pomohla tak otvoriť diskusiu v rámci hnutia o alternatívach iného sveta.

vyvoláva skôr dojem, že ide o „armádu uniformovaných klonov“. Globalizácia trhu nechce diverzitu, naopak. Národné zvyky, regionálne špecifiká či nebudaj miestne značky nie sú spojenci, ale nepriatelia. Korporácie potrebujú vytvoriť logo, ktoré preklenie všetko – bude definovať spotrebu, umenie a dokonca aj verejný priestor. Takéto značky existujú vďaka trom trendom: neustálemu znižovaniu cien, vytlačaniu konkurentov prostredníctvom sieťových predajní a vytváraníu obrovských nákupných centier, ktoré pôsobia ako trojrozmerná reklama

voľného obchodu vo východnej Ázii. Zón, v ktorých pracujú najmä mladé ženy vo veku od 19 do 25 rokov dvanásť a viac hodín denne za mzdu nižšiu ako dolár na hodinu a bez akýchkoľvek sociálnych práv. Opis fungovania novodobých otrokárskych dielní – sweatshopov Kleinová dopĺňa kapitolou o tzv. študentských zamestnaniach (joke jobs), v ktorých absolventi severoamerických univerzít pracujú celé roky a postupne si uvedomujú, že nejde o prechodné riešenie, ako spočiatku dúfali. Sú flexibilnou pracovnou silou s nízkym príjmom, nepravidelným pracov-

ným časom, bez sociálnych výhod a s neurčitou budúcnosťou. Autorka tu upozorňuje na mýtus, že trh práce spasí sektor služieb. Na príklade Nemecka ilustruje, ako sa tento sektor mení na geto s nízkymi mzdami – korporácie začali v krajine otvárať nové centrá až potom, čo došlo k odstráneniu niektorých „nepružností“ sociálneho štátu (privysoko stanovená minimálna mzda, dlhé dovolenky a vysoké odvody).

Koniec loga

Od druhej polovice 90. rokov sa sledovaním správania korporácií a ich prešľapov v oblasti sociálnych a environmentálnych a ľudských práv zaoberá čoraz viac organizácií. Objavili sa nové formy aktivizmu od demokratických čínskych hackerov, po vrhačov koláčov. S lietajúcimi koláčmi má svoju skúsenosť nielen Bill Gates, ale aj Robert Shapiro z firmy Monsanto či Ken Derr zo Chevronu. Protesty už zďaleka nie sú iba doménu odborov. Univerzitní študenti, príslušníci cirkvi, intelektuáli, rodičia, ktorí s hrôzou pozorujú závislosť svojich ratolešť od vychytených značiek, píše Kleinová, dnes tvoria najväčšie sociálne hnutie, ktoré tvrdí, že iný svet je možný. Hoci sa alterglobalisti stali súčasťou politického diskurzu najmä po veľkých protestoch počas zasadnutia Svetovej obchodnej organizácie (WTO) v Seattli v novembri 1999, rôzne aktivistické prúdy tohto hnutia sa zbierali už roky predtým, ako to dokumentuje aj táto kniha, ktorá šla do tlače nedlho pred protestmi.

Naomi Kleinová nie je iba pozorovateľkou, ale aj aktívnou účastníčkou hnutia. Spolu s tisícmi ďalších – ekonómami, sociológmi, novinármi, ale aj celkom „obyčajnými“ účastníkmi sociálnych fór na celom svete sa snaží prísť na to, ako by mala vyzeráť alternatíva voľného trhu, ktorá by sa neskončila centralizáciou ekonomiky a politiky. Kniha *Bez loga* takúto alternatívu neprináša. Obsiahnutým množstvom faktov a ich analýzou je však pádnym argumentom na to, že ju hľadať treba.

Barbora Černušáková

- ▲ Naomi Kleinová
- ▲ **Bez loga**
- ▲ Preklad Pavel Kaas
- ▲ Argo/Dokořán 2005
- ▲ 512 strán
- ▲ 822 Sk

Alica Amrová, bez názvu, 2005

Analýza fungovania a významu marketingu pre súčasnú podobu kapitalizmu Naomi Kleinovej môže pre čitateľa na Slovensku znamenať šok. Vecný, argumentmi podložený text vedie k dvom typom reakcií. Človek po jeho prečítaní buď precitne v tábore „antiglobalistov“, alebo sucho pozná: „Odkiaľ má pani Kleinová mandát hovoriť v mene rozvíjajúcich sa krajín a aké navrhuje alternatívy?“

Kľúčovou myšlienkou *Bez loga* je, že pre kapitalizmus v období globalizácie už nie je dôležitá výroba, ale marketing – tvorba a udržiavanie značky. Nejde o reklamu, ktorá je zvyčajne zameraná na konkrétny výrobok či službu, ale o oveľa náročnejší, drahší a sofistikovanejší proces vytvorenia značky – loga. Kým kedysi boli značky iba zárukou kvality výrobku, logá sú dnes účelom samým osebe, oveľa dôležitejším, ako produkty samotné. Levi Strauss, Starbucks, Pepsi, McDonalds, GAP či MTV spotrebiteľom neponúkajú textil, kávu, nápoje, rýchle občerstvenie či hudbu. Ponúkajú životný štýl, postoj, kultúrny priestor, teda nie čosi lacné ani jednoduché. Kleinová krok za krokom odhaľuje, ako nás dokonalé značky pripravili o priestor, výber a napokon aj prácu.

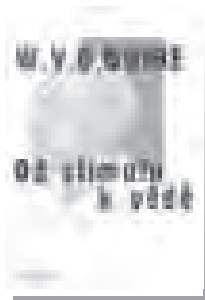
Od správania k významu? Quine a Davidson

- ▲ Darrell Wheeler
- ▲ **Davidson**
- ▲ Preklad Michal Petruška
- ▲ Vydavateľstvo PT 2004
- ▲ 120 strán
- ▲ 199 Sk

- ▲ Donald Davidson
- ▲ **Subjektivita, intersubjektivita, objektivita**
- ▲ Preklad Jan Kolář, Tomáš Marvan
- ▲ Filosofia 2004
- ▲ 264 strán
- ▲ 379 Kč

- ▲ Willard van Orman Quine
- ▲ **Od stimulu k vědě**
- ▲ Preklad Jaroslav Peregrin
- ▲ Filosofia 2002
- ▲ 152 strán
- ▲ 235 Sk

sláve nestačí – filozofi, filozofi jazyka zvlášť, nekúpia len tak ľahko tovar prizdobený slovnými mašličkami – a ďalej, že najmä v prípade Quina sú trefné a dobre sa predávajúce slovné zvraty plodom jeho unikátneho a lapidárneho štýlu, jeho schopnosti formulovať svoje i cudzie názory výstižne a stroho, čo môže prekladateľom poriadne skomplikovať život. V tomto smere sa však nedá zahanbiť ani Davidson.

Quine i Davidson provokovali a provokujú extrémnymi názormi, ktorými spochybňovali filozofické samozrejmosti, napríklad, že v zásade niet rozdielu medzi logikou a fyzikou, že pri opise skutočnosti nemajú miesto intenzionálne termíny, že slovo „význam“ je také beznádejne nejasné a natoľko sa vzpiera serióznemu objasneniu, že bude lepšie, keď sa bez neho zaobídeme a pod.

Kniha Od stimulu k vědě je poslednou, tentoraz naozaj poslednou knihou Willarda van Ormana Quina, jedného z najvplyvnejších amerických filozofov 20. storočia. Zomrel na Vianoce v roku 2000 a akoby symbolicky odišiel so storočím, ktoré by bez neho, najmä v anglofónnych krajinách a najmä pre ľudí s logickými okuliarmi na nose, určite vyzeralo inak. Inak by však vyzeralo aj pre ľudí, ktorí jeho názory pokladali za ukázkový prípad redukcionizmu a jeho explicitný eliminativizmus ho v ich očiach diskvalifikoval. Rovnako ako jeho prívrženci

kategorikály (spojenie pozorovacích viet spôsobom, ktorý vyjadruje všeobecné očakávanie, napr. „Keď sneží, je zima“, „Kde je dym, tam je oheň“), ďalej cez tzv. ohniskové pozorovacie kategorikály (ktoré majú formu „Kedykoľvek..., je to...“, kde má zámeno „to“ kľúčovú úlohu pre odkazovanie či „referovanie“ na objekt, a v ktorých sa podľa Quina objavuje všeobecná kvantifikácia) sa dostáva k možnosti definovať výraz s existenčným kvantifikátorom známym spôsobom ako „ $\sim \forall x \sim Fx$ “.

Môj postoj ku quinovaniu možno pochopiť z rozkošnej pasáže, ktorá vzápätí nasleduje a ktorú sa oplatí citovať: „Nie že by práve toto bol spôsob, akým sa existenčná kvantifikácia alebo jej hovorový ekvivalent skutočne vynorila, či už u rasy alebo u dieťaťa. Záujem o to, ako sa skutočne objavila, sa však vytráca, keď vidíme, ako sa v zásade objavíť mohla. Keby sme tak to isté mohli dosiahnuť aj pre iné kľúčové pojmy!“ Ako je to teda vlastne s tou epistemológiou ako prírodnou vedou?

Nečudo, že po takejto silnej dávke quinovania môže mať človek dojem, že hlavnou úlohou jazyka je čo najlepšie (vyhýbam sa slovu „najpravdivejšie“) opisovať svet, prípadne ponúkať hypotézy a teórie týkajúce sa sveta, a hlavnou úlohou vzájomnej komunikácie medzi ľuďmi je takéto teórie rozširovať alebo sa k nim vyjadrovať.

Dvadsiate storočie by bez Quina, najmä v anglofónnych krajinách a najmä pre ľudí s logickými okuliarmi na nose, určite vyzeralo inak.

totiž svoje vlastné odborné stanoviská napokon formulovali na jeho podnet a v diskusiách, ktorých rámec určil on.

Ako údajná ukážka Quinovej tzv. naturalizovanej epistemológie je kniha Od stimulu k vědě zaujímavá z viacerých hľadísk. Na jednej strane môže inšpirovať k úvahám o quinovskej zmesi logického pozitivizmu a amerického filozofického pragmatizmu, na druhej môže ponúknuť kopu príkladov, ktoré dokazujú, že jej autor, napriek proklamovanému cieľu zaradiť poznávanie poznávania, v ktorom preň centrálnu úlohu hrá vytváranie vedeckého jazyka, medzi ostatné prírodné vedy – čo, samozrejme, znamená aj používanie postupov empirických vied – postupuje čisto špekulatívne, bez akéhokoľvek odvolania sa na poznatky vied zaoberajúcich sa fylogenezou či ontogenezou jazyka alebo bez toho, než by sám ponúkol akéhokoľvek relevantné fakty.

Quine síce píše „Na rozdiel od starých epistemológov nehľadáme žiadny pevnejší základ pre vedu, než je veda sama...“, no z jeho (re-)konštrukcií, ktoré majú byť modelom postupného vytvárania „vedeckého“ jazyka, príliš cítiť, aké predpoklady on sám v skutočnosti považoval za pevnejší základ, ako je „veda sama“. Jeho predstavy o vytváraní jazyka až priveľmi pripomínajú postupné pribieranie výrazov, z ktorých sa buduje predikátová logika a ktorú, napriek komplikáciám pri prepise napríklad viet vyjadrujúcich propozičné postoje, pokladal za najvhodnejšiu.

Cez tzv. pozorovacie vety, ktoré charakterizuje ako príležitostné (pravdivé pri niektorých príležitostiach a nepravdivé pri iných, napr. vety „Prší“, „Je zima“ a pod.), cez tzv. pozorovacie

Quinova koncepcia vývinu jazyka „od stimulu k vede“ môže byť jednou z možných rekonštrukcií, jedným z možných modelov vývinu jednej časti jazyka človeka ako druhu, alebo stupňov osvojovania si jednej časti jazyka u dieťaťa, ale sotva je použiteľná ako univerzálna teória vývinu a fungovania jazyka. Pre spravodlivosť dodávam, že už názov knihy naznačuje, že tak ani nebola mienená.

Čo sa týka jazyka, naša „dispozícia vydávať v prípade... obidvoch viet ten istý verdikt (súhlas, nesúhlas, zdržanie sa)“ môže fungovať ako vysvetlenie rovnakosti významu dvoch viet skutočnej len pre pomerne obmedzený okruh jazykových výpovedí. Možno hovoriť takmer až o posadnutosti Quina i Davidsona vetami, ich pravdivostnou hodnotou a vyjadrovaním súhlasu či nesúhlasu s nimi u „hovorcov“ (prepánajána, nemali by sme radšej do odbornej hantírky zaviesť nejaký znesiteľnejší termín?) pri uvažovaní o jazyku a možných teóriách významu. Nič na tom nemenia ani Davidsonove pokusy ponúknuť náct formy možných teórií významu aj pre výpovede iných druhov. Na ukážku citát z jeho eseje Zrod myslenia: „Túžby a priania sú nasmerované k propozíciám postojom. Chceme [keď chceme jablko], aby bola pravda, že držíme jablko v dlani alebo že ho môžeme začať jesť. Podobne je to aj zo zámermi.“ Môj stručný komentár: ak chcem jablko, tak vlastne chcem, aby bola pravdivá veta, že mám jablko. Ak sa ma niekto opýta, čo chcem, keď poviem, že chcem jablko, odpoviem mu, že chcem, aby bola pravda, že mám jablko. Hm... Vyskúšajte si to niekedy.

Davidson, ktorého Quine najmä v počiatkoch výrazne ovplyvnil, ob-

Lubica Lacinová, Berlínsky pavilón, 1995

jasňuje motiváciu niektorých filozofov uvažovať v rámci myšlienkového experimentu o tom, ako by sa ohľadom jazyka (v tomto konkrétnom prípade ohľadom komunikácie) niečo mohlo odohrávať, takto: keď nevieme vysvetliť ako jazyk vzniká ani ako si osvojujú prvý jazyk jedinci v komunite, ktorá už jazyk má (čo by nám pomohlo pochopiť, ako to, že interpret aj hovoriaci obaja rozumejú tomu, čo hovoriaci miení tým, čo hovorí, čiže to, čo je pre komunikáciu nevyhnutné), môžeme si namiesto toho položiť otázku, ako by interpret vybavený vlastným jazykom a pojмами mohol porozumieť človeku, hovoriacemu neznámym jazykom.

Napísať zhruba stostránkovú knižku, v ktorej by sa prehľadne a zrozumiteľne objasnili aspoň najzákladnejšie Davidsonom ponúkané problémy a najmä jeho argumentácia by nedokázal azda ani sám Davidson. Autorovi knižky Davidson Darrellovi Wheelerovi teda rozhodne nechýbala guráž. A nechýbala mu ani snaha spomenúť všetko podstatné, čím Davidson poznačil filozofické debaty vrátane všetkého, čo sa týka už spomenutých davidsonovských sloganov. Ak sa teda chcete z druhej ruky dozvedieť, čo znamenajú, je to jedna z možností.

Priznám sa, mne takéto dielko príliš nechutia. Akoby vám, hladnému, niekto namiesto jedla ponúkol príbeh o tom, ako ktosi čosi navaril. Našťastie, keďže nie všetci trpia takýmto intelektuálnym hladom (zníto ušľachtilo!), knižky tohto druhu môžu plniť aj iné úlohy: môžu napríklad opätovne vzbudiť chuť do jedla u sýtych, prípadne môžu niekomu hovoriť o jedle, o akom sa mu doteraz ani nesnilo

Priznám sa, mne Darrellovo dielko o Davidsonovi príliš nechutí. Akoby vám, hladnému, niekto namiesto jedla ponúkol príbeh o tom, ako ktosi čosi navaril.

a tým ho naň navadiť, môžu dať niekomu k niečomu privoňať alebo môžu odvážiť (alebo epigónom?), ktorí radi experimentujú, aspoň priblížiť recept majstra.

Netrúfam si jednoznačne povedať, čo z toho sa podarilo tejto publikácii v origináli, pretože ho nemám v rukách. Naproti tomu si trúfam povedať, že pomerne vysoký výskyt štylistických krkolomností a nezrozumiteľných viet v preklade nemusí byť len dôsledkom prílišnej vernosti originálnemu textu na jednej strane, či prekladateľovej

omámenosti angličtinou a jej vetnými konštrukciami na strane druhej. I tieto vety však paradoxne môžu čitateľov motivovať k tomu, aby siahli priamo po nejakom (aspoň preloženom) Davidsonovi.

Našťastie máme poruke pomerne čerstvý preklad výberu Davidsonových esejí z rokov 1982 až 1998, ktorý okrem úvodu obsahuje tri časti rovnomenné s časťami názvu knihy. Odporúčam riadiť sa Davidsonovým odporúčaním a začať od v poradí poslednej štrnastej eseje z ponúkaného výberu Tri druhy poznania. V nej sa autorovi podľa vlastných slov najviac podarilo spojiť hlavné myšlienky celej knihy a čitateľovi tak môže poskytnúť celkový prehľad, ktorý mu uľahčí prehrýzanie sa ani nie tak ponúkanými názormi, ako skôr nie vždy na prvé prečítanie jasnou argumentáciou.

Esej sa týka troch typov poznania, ktorými sa viac-menej zaoberá celá kniha: poznaním našich vlastných myslí, poznaním myslí iných ľudí a poznaním vonkajšej reality. Davidson v nej načrtáva program skúmania povahy každého z nich, súvislostí a rozdielov medzi nimi.

Quinovi aj Davidsonovi právom patrí rešpekt, ktorý vzbudzuje ich už uzavreté dielo (Davidson zomrel v roku 2003) v kruhoch prívržencov aj odporcov. Aj keď mám dojem, že kritikovi bude pribúdať, pretože ich odvážne formulácie podľa mňa nie sú vždy vystužené konzistentnou argumentáciou (čo je skôr námet pre odborné články), faktom ostane, že obaja výrazne ovplyvnili témy filozofických diskusií v posledných desaťročiach.

Ako to raz vyjadril ďalší z významných amerických filozofov, David Lewis: povelaním filozofa je spochybňovať otrepané pravdy, ktoré ostatní bez premýšľania prijímajú. Je to povolanie nebezpečné. Ono sa totiž zvyčajne ukáže, že stará otrepaná pravda je v poriadku. Je to však povolanie užitočné, pretože ak starú pravdu spochybniť dobrý filozof, tým, že poukáže na problémy, ktoré si jej prívrženci ne všimli, prinúti ich o nej premýšľať.

Dezider Kamhal

Pôrodné bolesti

Špinavé ruky, mikróby, horúčka šestonedielok – mohlo by sa zdať, že to všetko už bolo napísané a americký chirurg neprinesie veľa nového. Ignác Semmelweis, dnes nazývaný záchranca matiek či mučeník medicíny, ktorému každá rodička niečo dlhuje, si spočiatku vyslúžil nepochopenie, odmietnutie a nenávisť. Prinieslo mu to smrť, nedôstojnú a zbytočne predčasnú. Potom však prišlo poznanie, uznanie a sláva. Nejednen vedec, vynálezca či objaviteľ prešiel podobnou cestou. Semmelweisov príbeh z pera S. B. Nulanda je však podivuhodný z iných príčin.

na začínalo v 17. storočí, ale len v najvyšších spoločenských vrstvách. Všetky úkony okolo narodenia nového človečička boli výlučne ženskou záležitosťou a prítomnosť mužov bola žiaduca len na samom začiatku – pri plodení. Svedčí o tom aj osud hamburského lekára Veita, upáleného roku 1522, pretože prezlečený za babicu pomáhal pri pôrodoch. Ešte aj začiatkom 18. storočia doktori svorne zastávali názor, že pôrodníctvo je ženskou záležitosťou a nemá zmysel plytvať naň zbytočnými rečami.

A treba podotknúť, že si ženy nepočínali až tak zle. Po stáročia si vzájomne pomáhali, babice zvládali bežné pôrody a pri komplikovaných aj tak nepomohol ani doktor. Horúčka šestonedielok bola neznámou, zanedbateľne zriedkavou chorobou. Na ilustráciu malý exkurz: v rokoch 1837 – 1842 pripadlo v Košiciach na 2738 (domáчих) pôrodov len 13 úmrtí v dôsledku „nešťastného, predčasného alebo ťažkého pôrodu“ (to je 0,47 percent). V troch prípadoch je zaznamenaná smrť následkom horúčky, čo mohla, ale aj nemusela byť horúčka šestonedielok. Približne v tom istom čase Semmelweis pozoroval na viedenskej klinike takmer 10 percentnú úmrtnosť rodičiek (niekedy toto číslo vystúpilo až na závažných 29 percent!).

Krutá a bolestivá smrť tisícok mladých žien bola paradoxne výsledkom rozmachu medicíny, jej sústredenia na kvalifikované pracoviská – kliniky a nemocnice. Zároveň to bola daň ľudskej túžby poznať viac, zistiť dovtedy nepoznané. Je pochopiteľné, že lekár chcel vedieť, čo lieči – keď mu bolo konečne dovolené pitvať, tak pitval. Keď konečne mohol vyšetriť ženu, tak ju vyšetřoval. Všetko bolo na najlepšej

ceste k skvalitneniu starostlivosti o rodičky a k obratu v ženskom lekárstve vôbec – keby... Keby to nebol robil súčasne. A nevedomky, pravdepodobne s úprimnou snahou poskytnúť to najlepšie, čo vie.

Kniha je však plná paradoxov a otázok: Môžeme smrť ospravedlniť pomyseľným pokrokom, snahou o zlepšenie lekárskej starostlivosti? Dá sa ináč, ako pitvou a priamym vyšetrením študovať ľudské telo? Má právo lekár zavrhnúť takú banálnu vec, ako je umývanie rúk, len preto, že sa mu zdá malichernou? Alebo preto, lebo to vymyslel konkurent? Je možné chrániť seba a uspokojovať svoje svedomie tým, že striktno odmietneme pravdu, ktorá je voči nám nepriaznivá? Má človek právo byť bohorovným len preto, že je vzdelaný? Je nevedomosť ospravedlniteľnou? Je arogancia zbraň, ktorou ochránime svoje nekompromisné názory (aj keď sú nesprávne)? Dá sa odstránením protivníka odstrániť aj jeho pravda? Je zatrpknutosť a tvrdohlavosť dobrou odpoveďou na krivdy?

Mnoho podobných otázok sa vynorí pri čítaní biograficko-populárno-vedeckej knihy S. B. Nulanda. Stručne, zaujímavo podáva prehľad názorov na horúčku šestonedielok, a predstaviteľov teórií, priblíži pohnutý život hlavného hrdinu. Ale ani on, ani jeho protivníci nie sú jednofarební – ani bieli,

Ignác Semmelweis zomrel v ústave pre choromyseľných necelé dva týždne po svojej hospitalizácii. Vraj na sepsu – chorobu, proti ktorej bojoval celý svoj profesionálny život. Zdá sa však, že to nebolo celkom tak – po dlhých desaťročiach sa objavili pitevné správy, ktoré svedčia o tom, že prí-

Krutá a bolestivá smrť tisícok mladých žien bola paradoxne výsledkom rozmachu medicíny, jej sústredenia na kvalifikované pracoviská – kliniky a nemocnice.

ani čierni. Chybu robí Semmelweis, keď dlhé roky nezverejní svoje poznatky a výskumy, v rozhorčení nad publikáciami iných im však píše urážlivé listy a nazýva ich vrahmi. Chyby robí aj jeho najväčší nepriateľ Klein a plejáda jeho pritakávačov, keď zastierajú svoju zodpovednosť a svoje omyly znemožnením protivníka a jeho bezohľadným odstránením.

činou smrti bola surová bitka, ktorou sa zriadenici snažili zlomiť pacientov odpor.

Zložité veci majú niekedy jednoduché riešenie. V Semmelweisovom prípade to bolo obyčajné umývanie rúk. Mať čisté ruky je výstojne aktuálne aj dnes, a nielen v medicíne.

Tünde Lengyelová

Gustave Joseph Witkowski (1844 – 1923), Pôrod, 1887

- ▲ Sherwin B. Nuland
- ▲ Špinavé ruky
- ▲ Preklad Marta Jakešová
- ▲ Argo/Dokořán 2005
- ▲ 172 strán
- ▲ 297 Sk

Ženské lekárstvo a pôrodníctvo sa dlho nielenže nepovažovalo za odbor medicíny, ale sa aj podceňovalo. Tomuto tvrdeniu neprotirečí fakt, že lekárska škola v Salerne v rokoch svojho rozkvetu 1150 – 1180 vzdelávala aj ženy. Najznámejšou absolventkou bola istá Trotta, preslávená pôrodníčka, ktorej sa pripisovalo dielo O bolestiach ženy pred, pri a po pôrode. Presadenie sa mužov – lekárov pri pôrodoch pozvoľ-

Križovatky katolicizmu

Kniha Jiřího Hanuša s názvom Tradice českého katolicizmu ve 20. století analyzuje politický a kultúrny fenomén v jeho rôznych dimenziách a premenách. Hanuš hovorí, že sa rozhodol túto knihu napísať preto, lebo ho katolicizmus, a zvlášť jeho český variant, vnútorne stále niečím podstatným inšpiruje a súčasne znepokojuje.

sústavy ideí a predstáv, ktoré ho v 20. storočí v českej spoločnosti sprevádzali. Fenomény moderného katolicizmu boli doteraz v českom prostredí skúmané dvojakým, do značnej miery odlišným spôsobom: prvým je prístup cirkevnej historiografie, ktorá uprednostňuje teologickú dimenziu a väčšinou vychádza apriórne z určitého ponímania cirkvi, podľa ktorého sa hodnotia určité historické situácie. Druhou možnosťou je prístup profánno-historický, ktorý umožňuje popísať určitý fenomén českého katolicizmu na základe vedomia historických problémov a väčšinou sa týka vzťahu katolicizmu k štátu alebo občianskej spoločnosti.

Hanuš uvádza niektoré paradoxy, ktoré sprevádzajú a charakterizujú

český katolicizmus v 20. storočí. Jedným z nich je zásadný vplyv literátov a umelcov vôbec na určovanie ortodoxie, druhým kontroverzia medzi katolíckym kňazstvom, vrcholiaca v dokonanej schizme a vytvorení novej „národnej“ československej cirkvi, ktorá ovplyvnila zmysľanie katolíkov verných Rímu k ešte väčšiemu odporu proti prispôbovaniu cirkevného učenia a praxe modernej dobe, tretím spor o podobu poslušnosti legitímnej hierarchie v dobe komunistického prenasledovania, štvrtým spory ohľadne recepcie Druhého vatikánskeho koncilu, piatym otázka tzv. skrytej cirkvi, zvlášť jej moravskej (dávidkovskej) vetvy, ktorá sa inšpirovala nielen koncilom, ale aj dielom, pre mnohých

Českí katolíci sa v 20. storočí pri hľadaní katolíckej pravovernosti často neuspokojovali len s tým, čo im predkladala cirkevná hierarchia, hoci by sme jej mohli ťažko vyčítať, že zanedbávala svoju úlohu „strážcu tradície a pravovernosti“.

vtedy heterodoxného, francúzskeho mysliteľa Teilharda de Chardin. Vo všetkých prípadoch český katolicizmus zápasil o podobu ortodoxie, ktorá však nie je v 20. storočí ničím samozrejším, ľahko zistiteľným a ľahko prijateľným. Českí katolíci sa v 20. storočí pri hľadaní katolíckej pravovernosti často neuspokojovali len s tým, čo im predkladala cirkevná hierarchia, hoci by sme jej mohli ťažko vyčítať, že zanedbávala svoju úlohu „strážcu tradície a pravovernosti“. S otázkou ortodoxie súvisí problém orientácie českého katolicizmu na pápežstvo. Otázkou by sme mohli položiť aj takto: Bol český katolicizmus v 20. storočí „ultramontánny“? Paradox je azda v tom, že sa tento typ „ultramontánneho“ katolicizmu prejavoval ešte aj v čase, keď už ani samotný Rím o presvedčených ultramontanistov natoľko nestál, to znamená za pontifikátu Jána XXIII. a Pavla VI.

V období po druhej svetovej vojne došlo k zásadným zmenám v českom katolicizme, ktoré viedli k jeho paradigmatickej zmene. Paradigmatickou zmenou nazývame celkovú premenu, ku ktorej došlo v dôsledku vonkajších i vnútorných faktorov pôsobiacich na katolícke prostredie Čiech a Moravy v priebehu 60. rokov. Katolicizmus v Čechách bol prinútený k výrazným zmenám svojho „životného štýlu“, svo-

jich foriem konania a správania, svojich zabehaných stereotypov. Čo všetko tieto zmeny znamenali vzhľadom na spoločné tradície? Predovšetkým redukciu činnosti všetkých cirkevných inštitúcií, obmedzenie takmer všetkých dovtedajších aktivít a postup pri odovzdávaní a interpretácii tradícií viery a prejavov zbožnosti, obmedzenie na podstatné (existenciálne) záležitosti, „jadro“ viery a kresťanstva, zvlášť v tvrdých podmienkach internácie a väzenia, ale aj po prepustení na slobodu, vytvorenie nových foriem pastorácie i nových foriem práce pre „cirkev a svet“.

Autor končí svoju podnetnú a fundovanú prácu takto: „Bádania venované výskumu katolicizmu v 20. storočí sú aj pri všetkých ťažkostiach vďačnou činnosťou, lebo katolicizmus vo svojich rozmanitých podobách a charaktere, ale tiež vo svojich premenách a svojich často kontroverzných prejavoch patrí k tomu najzaujímavejšiemu, čo je možné študovať a nad čím sa možno stále čudovať.“ Osobne si myslím, že táto kniha by sa mohla stať podnetom pre slovenských historikov a teológov, aby sa pokúsili podobným spôsobom spracovať aj fenomén slovenského katolicizmu v 20. storočí.

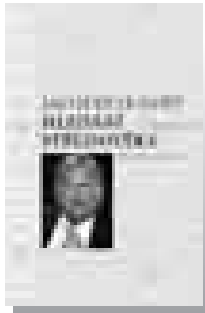
Štefan Šrobár

- ▲ Jiří Hanuš
- ▲ Tradice českého katolicizmu ve 20. století
- ▲ CDK 2005
- ▲ 296 strán
- ▲ 224 Kč

Katolicizmom rozumie autor politický a kultúrny fenomén, ktorý do určitej miery presahuje hranice katolíckej cirkvi, aj keď je samozrejmé, že by nemohol historicky bez katolíckej cirkvi a jej inštitúcií existovať. Tradíciami sa tu rozumie určujúce a charakteristické črty českého katolicizmu, prípadne

Dobrodružstvo hľadania

- ▲ Jacques Le Goff
- ▲ Hľadání středověku
- ▲ Preklad Věra Dvořáková
- ▲ Vyšehrad 2005
- ▲ 176 strán
- ▲ 349 Sk

- ▲ Jacques Le Goff
- ▲ Svatý František z Assisi
- ▲ Preklad Kateřina Vinšová
- ▲ Vyšehrad 2004
- ▲ 192 strán
- ▲ 399 Sk

„... aké dramatické býva historické skúmanie a povolanie historika v dnešnej dobe. Žiadne skúmanie, ani to najužšie, nemôže byť vedené – a o to menej dovedené do úspešného konca – inak, než že globálne spochybni celú minulosť, ktorej je jeho predmet súčasťou, a aj všetky nástroje, ktoré historikovi ponúka súčasnosť.“

(Jacques Le Goff: Slovník sociálních kategorií svätého Františka z Assisi a jeho životopiscov z 13. storočia)

Je len málo zahraničných historikov, ktorých práce by boli prístupné slovenským čitateľom v takom hojnom počte, ako je to u rešpektovaného francúzskeho medievalistu Jacqua Le Goffa. V slovenskom preklade vyšla prednedávnom kniha rozhovorov s Le Goffom Život v znamení histórie (Kaligram, 2003) a české vydavateľstvá sprístupnili takmer všetky jeho podstatné diela: Kultura stredovekej Evropy (Odeon, 1991), Evropské dejiny pro děti (Paseka, 1997), Středověká imaginace (Argo, 1998), Intelektuálové ve středověku (Karolinum, 2000), Středověký člověk a jeho svět (editor - Vyšehrad, 1999, 2003), Encyklopedie středověku (editor s Jeanom-Claudem Schmittom – Vyšehrad, 2002), Zrození očištění (Vyšehrad, 2003), Za

jiný stredovek (Argo, 2005), Peníze a život (Argo, 2005). Dôvodov, prečo sú práve práce Le Goffa obľúbeným článkom v edičných plánoch českých a slovenských vydavateľstiev, je viacero. Prvým je nesporná autorova erudícia, ktorú už niekoľko desaťročí rozvíja pri skúmaní „stredovekej civilizácie“. Ďalším dôvodom, na ktorý upozorňuje aj samotný Le Goff v jednom z rozhovorov, je edičná politika francúzskych vydavateľstiev, zameraná na sprostredkovanie výsledkov vedeckej práce širšej čitateľskej obci. Čitatelia tak dostávajú možnosť oboznámiť sa s prácami historikov, sociológov či antropológov, ktoré na jednej strane zachovávajú kánon vedeckého výskumu, no na druhej strane sú napísané čitateľsky prístupnejšou formou, ktorá zušľachtuje prísne formálne požiadavky kladené na odborné štúdie a monografie. Tretím dôvodom je pisateľské majstrovstvo samotného Le Goffa a jeho osobné nasadenie, ktoré pri zachovaní kritického odstupu, tak nevyhnutného pre vedecký výskum, dokáže priblížiť témy zdanlivo nesúvisiace so súčasnou „(post)modernou civilizáciou“.

Hľadání středověku je knižný rozhovor Le Goffa s Jeanom Mauricom de Montremy, ktorý vznikol v prvej polovici roku 2002. Le Goff neskôr doplnil jednotlivé kapitoly o úvodné pasáže a rozšíril niektoré svoje odpovede. Napriek týmto zásahom, ako v predhovore upozorňuje de Montremy, však Le Goff (v snahe zaujať čitateľov) zachoval rytmus a košatosť textu. To, že takáto snaha bola nielen oprávnená, ale aj potrebná, je dané obsahom samotných rozhovorov, ktoré neopomínajú žiadnu z kľúčových tém, ktoré Le Goff vo svojom bohatom diele spracovával. Hoci ku každej z nich existuje samostatná monografia (až na malé výnimky publikovaná už aj v českom preklade), obom protagonistom rozhovoru sa podarilo tieto témy navzájom prepojiť a zvýrazniť ich vzájomné súvislosti. Hľadanie stredoveku sa začína návratom do Le Goffovho detstva, keď podľa vlastných slov pri čítaní Ivanhoea od sira Waltera Scotta „objavil“ stredovek. Scottov romantický opis nedotknutej prírody či hrdinov rytierskeho turnaja však neslúži iba na priblíženie Le Goffovho prvého kontaktu so stredovekom, ale takisto začína dlhý zoznam spochybnení a upresnení základných kategórií, periodizácií a obrazov stredoveku, ktoré tvorili jadro Le Goffovej konfrontácie s medievalistikou ako vednou disciplínou. Le Goff kritizuje a odmieta romantický obraz „jasného“ stredoveku plného nefalšovanej rytierskej dvornosti, ako aj renesančný a osvietenstvom zosilnený „temný stredovek“ zosobnený v inkvizíčných honoch na čarodejnice. Podobným spôsobom pristupuje k periodizácii rozdeľujúcej dejiny na presne ohraničený stredovek a renesanciu. Predstavuje vlastnú pe-

Le Goff identifikuje v stredoveku dve renesancie: karolínsku v 8. storočí a komplexnú renesanciu v 12. storočí. Samotnú „renesanciu“ 15. storočia nazýva „druhým stredovekom“.

riodizáciu „dlhého stredoveku“, ktorá je založená na Braudelovej koncepcii „dlhého trvania“ – demografické, ekonomické, sociálne, kultúrne a politické procesy, ktoré majú rozdielny priebeh, dynamiku a zmeny a charakterizujú dejinný vývoj, často neprebíhajú súčasne. Podľa takto ponímaných „viacrýchlostných“ dejín vytyčuje Le Goff jeden z možných medzníkov začiatku stredoveku do 4. storočia, keď sa so

zavedením knihy-kódexu vytvára individualizované čítanie. Le Goff identifikuje v stredoveku dve renesancie: karolínsku v 8. storočí a komplexnú, podľa vlastných slov „hlbšiu a významnejšiu“ renesanciu v 12. storočí. Samotnú „renesanciu“ 15. storočia chápe Le Goff iba ako jednu z ďalších renesancií stredoveku a nazýva ju „druhým stredovekom“. Le Goffove vymedzovanie stredoveku však nie je samoučelné. Vytvára iba potrebný rámec na vysporiadanie sa s mnohými stereotypnými predstavami o stredoveku reprodukovanými nielen historickou spisbou, ale aj literárnou a filmovou tvorbou. Le Goff ukazuje stredovek ako dynamické a rozporuplné obdobie, ktoré je možné komplexne skúmať iba prostredníctvom analýzy zdanlivo nesúvisiacich javov a procesov. Vzájomné súvislosti medzi demografickým rastom, urbanizáciou, križiackymi výpravami, laickými mníšskymi rádmami, každoročnou ušnou spovedou zavedenou Štvrtým lateránskym koncilom v roku 1215, povýšením manželstva na skutočne kresťanskú inštitúciu, rastom monetárnej ekonomiky, očistením, lichvou, kupcami, bankármi, novo konštituovanými univerzitami a intelektuálnymi pôsobiacimi mimo nich, predstavujú pre Le Goffa príležitosť pre skutočne globálny historický výskum, ktorý by umožnil znova premyslieť nové otázky kladené stredovekým dejinám. Jednou z nich je napríklad aj uvažovanie o úlohe stredoveku v budovaní Európy. V závere Hľadání středověku Le Goff odpovedá na toľko (aj na Slovensku) diskutovanú otázku, či by sa nemali v európskej ústave spomenúť kresťanské „korene“ Európy, jednoducho: nie. Podľa neho takáto zmienka nepatrí do ústavy, ktorá by mala zohľadňovať nezaujatú povahu politických inštitúcií a úctu k náboženskej slobode. Vplyv stredovekého kresťanstva na vytváranie minulej i súčasnej Európy by však podľa neho mal mať pevné miesto nielen v odborných prácach venovaných dejinám Európy, ale hlavne v školských učebniciach.

Biografie historických osobností patria medzi obľúbené žánre profesionálnej aj populárno-vedeckej historiografie. Jacques Le Goff je autorom dvoch „biografií“ venovaných kanonizovanému francúzskemu kráľovi Ludovítovi IX. Svätému a svätému Františkovi z Assisi. Monografia Svatý František z Assisi (rovnako ako kniha o svätom Ludovítovi) sa však ostro rozchádza so žánrovými klišé historickými biografiami. Le Goff označuje svoje skúmanie svätého Františka ako „anti-biografiu“, ktorá sa vzpiera „biografickej ilúzii“ rekonštrukcie života konkrétneho jednotlivca. Le Goffovým cieľom je skôr „zhromaždiť okolo postavy dokumentáciu, ktorá vrhá svetlo na určitú spoločnosť, civilizáciu, epochu“. Štruktúra knihy Svatý František z Assisi zodpovedá takému autorskému zámeru. Nie je to jeden

súvislý text, ktorý by sa zaoberal životom svätého Františka, ale ide o štyri samostatné štúdie, z ktorých každá predstavuje špecifický analytický prienik „výskumnou otázkou“ - svätým Františkom. Prvá štúdia „František z Assisi medzi obrodou a tíhou feudálneho sveta“ kontextualizuje život svätého Františka v časovo-priestorových súradniciach „obrodzujúceho sa“ prelomu 12. a 13. storočia. Štúdia

Majster Pfullendorfského oltára, 15. storočie

„Hľadání pravého svätého Františka“ je majstrovským príkladom historickej heuristiky, v ktorej sa Le Goff snaží skonštruovať fakty o „pravom“ svätom Františkovi. Prostredníctvom analýzy nepočtených Františkových diel, jeho oficiálnych i „neautorizovaných“ životopisov Le Goff „nachádza“ autentického svätého Františka nezaťaženého súdobými hagiografickými pisateľskými postupmi, politikou pápežskej stolice a v neposlednom rade rozkolom (prebiehajúcim už počas Františkovo života) medzi spirituálnymi a ortodoxnými františkánmi, z ktorých tí druhí

„Nové dejiny“ však necharakterizovalo len hľadanie nových historických prameňov, ale aj nové prehodnotenie ich povahy a hodnoty. K samotnému pojmu historického prameňa pristupuje Le Goff s určitými rozpakmi. Na jednej strane oceňuje, že robí z dokumentu „niečo živého, prameň života“. Na druhej strane však zásadne odmieta predstavu pozitivistckej historiografie o tom, že dejiny „z prameňov samé vyplývajú“. Aj tu sa Le Goff prejavuje ako žiak a predstaviteľ školy Annales, keď tvrdí, že „dokument vytvára samotný historik, on je tým, kto dodáva

Francúzsky medievalista odpovedá na toľko (aj na Slovensku) diskutovanú otázku, či by sa nemali v európskej ústave spomenúť kresťanské „korene“ Európy, jednoducho: nie.

získali monopol na písanie Františkových biografii. Posledné dve štúdie sú venované slovníku sociálnych kategórií svätého Františka a jeho životopiscov a takisto františkánskeho hnutiu a kultúrnym modelom v 13. storočí. Obe sprístupňujú a činia zrozumiteľnými mentálny svet a reč ľudí 13. storočia a na základe ich zmeny sledujú kontinuitu a zmenu, tradície a modernosť „renesančného“ 13. storočia.

Spoločným menovateľom oboch kníh – Hľadání středověku a Svatý František z Assisi – je dôraz, ktorý Le Goff kladie na spôsob, akým vykonáva svoje „remeslo“ historika. Svojím prístupom k historickým prameňom a metódami použitými na ich analýzu sa Le Goff otvorene hlási k historiografickej škole Annales, ktorej programom boli „nové dejiny“. Táto škola sa utvorila okolo časopisu Annales d'histoire économique et social, ktorý v roku 1929 založili francúzski historici Lucien Febvre a Marc Bloch. Pre „nové dejiny“ bolo charakteristické objavovanie nových typov prameňov, ktoré umožnili rozšíriť a prehĺbiť dejiny zredukované na bitky, kráľov či vlády – „dejiny zanesené prachom“, ktoré Febvre trefne nazval dejinami, v ktorých „práca roľníkov spočíva v obrábaní zbierok listín a chárt“. Hľadanie nových prameňov vyžadovalo, aby sa v oveľa väčšej miere použili metódy a postupy historickej archeológie a antropológie, ktoré by umožnili precíznejšie konštruovať materiálny a mentálny svet stredovekej civilizácie.

stopám, pozostatkom štatút prameňa“. To, čo podľa Le Goffa „oživuje“ prostredníctvom dokumentov minulosť, sú otázky, s ktorými k nim prístupuje historik – „základom historiografie, základom dejín sú otázky, ktoré si historik kladie“. Le Goff na viacerých miestach v oboch knihách zdôrazňuje problémovo orientovaný historický výskum – „Dejiny sa rodia zo spôsobu, akým sa zamýšľame nad dokumentmi a faktami. Neberieme nič tak, ako to je: kladíme svojim prameňom otázky. Tie nás zase nútia byť kritickí k vlastnému mysleniu.“ Le Goff opakovane komentuje svoje výskumné úsilie ako hľadanie „môjho stredoveku“, „môjho Františka“. Tým však pravdaže nemyslí, že každý si môže o stredoveku či o svätom Františkovi písať, čo chce. Práve naopak, hodnota Le Goffovho stredoveku a Františka spočíva v tom, ako obstáli v konfrontácii s historickými prameňmi, kritickou reflexiou použitých analytických kategórií a v neposlednom rade s prácami ostatných historikov stredoveku. Je príznačné, že Jean Maurice de Montremy nazýva v predhovore Hledání středověku Le Goffa „nevyliečiteľným zvedavcom“, pre ktorého je doteraz skúmanie stredoveku „životnou radosťou“. Táto radosť a schopnosť čudovať sa novým pohľadom na zdanlivo vyčerpaný „materiál“ definujú Le Goffove dobrodružstvo hľadania (nielen) stredoveku, ktoré samotný autor nazval „ešte stále nedokončenou reflexiou“.

Andrej Findor

Parížska konferencia 1919: krehký mier

Vypuknutie svetovej vojny v roku 1914 (alebo Veľkej vojny, ako sa v tom čase zvykla nazývať, samozrejme bez poradového čísla) považujú mnohí historici za skutočný prelom storočí. Po Belle Epoque – údajne zlatej ére začiatku 20. storočia ako doznenia storočia predchádzajúceho – sa najväčšou, najmasovejšou, prvýkrát totálnou vojnou všetkých čias malo začať naozajstné 20. storočie s dovtedy nepoznanými gigantickými rozmermi, činmi, ale aj konfliktmi v každej sfére ľudstva.

- ▲ Margaret MacMillanová
- ▲ **Mierotvorci. Pařížská konference 1919**
- ▲ Preklad Ondřej Novák
- ▲ Academia 2004
- ▲ 551 strán
- ▲ 490 Sk

Ambíciou parížskej mierovej konferencie v zimných a jarných mesiacoch 1919 bolo, najmä pod vplyvom amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, uzavrieť spravodlivý mier a vytvoriť predpoklady pre dlhodobé mierové spolunažívanie národov Európy a sveta, čomu mala slúžiť aj novovytvorená medzinárodná organizácia Spoločnosť národov.

Kniha britskej historičky Margaret MacMillanovej podrobne rozpráva o možnostiach, limitoch a peripetiách mierových rokovaní, ktoré vyústili do mierových zmlúv, s akými neboli spokojní nielen porazené krajiny centrálnych mocností, ale z rôznych dôvodov ani predstavitelia niektorých víťazných krajín. Názov Mierotvorcovia vyjadruje aj autorkin „personalistický“ prístup k téme. Sústreďuje sa predovšetkým na zábery a činy štyroch najvyšších predstaviteľov víťazných mocností – amerického prezidenta Wilsona a predsedov vlád troch európskych veľmocí – Brita Davida Lloyd Georgea, Francúza Georgesu Clemenceaua a Taliana Vittoria Orlandu. Ten posledný bol však vskutku štvrtý v poradí a výsledok mierovej konferencie ani neprinesol Taliansku to, čo malo naznačovať krstné meno jeho premiéra.

V rukách týchto štyroch mužov spočívali hlavné rozhodnutia o obsahu mierových zmlúv, ostatní účastníci ich delegácií a delegácie ďalších spojeneckých krajín (aj Československa) im len viac či menej úspešne sekundovali a delegácie porazených krajín boli odsúdené, napríklad deklarovaným dobrým úmyslom víťazov, najmä Američanov, na podradné, pasívne postavenie. Mohli sa k mierovým podmienkam dohodnutým medzi víťazmi vyjadriť, no ovplyvnili ich len minimálne. Vojna pritom neskončila bezpodmienečnou kapituláciou cisárskeho Nemecka, ale prímerím, ktoré zakladalo aj iné možnosti pre podobu mierových zmlúv, než s akou boli na záver mierovej konferencie konfrontovaní najprv Nemci a následne aj ich bývalí spojenci. Až mierová konferencia urobila z ústredných mocností nepochybne porazené krajiny.

Prvý československý prezident T. G. Masaryk charakterizoval svetovú vojnu ako boj demokracie, humanity a republikanizmu s teokraciou, monarchizmom a pangermánskym imperializmom. Táto čiastočná charakteristika príbehu a výsledkov svetovej vojny iste postihovala, podobne ako iné charakteristiky, niektoré aspekty dovtedy najväčšej vojnovnej konflagrácie. V hre však boli aj oveľa „prízemnejšie“ záujmy, napríklad mociensko-strategické (s výhľadom na budúce vojnové konflikty, na čo mysleli najmä Francúzi) a, pravdaže, všadeprítomné záujmy hospodárske. Významný anglický historik A. Toynbee bol ako člen britskej delegácie svedkom takéhoto hlasného uvažovania svojho premiéra: „Mezopotámie...ano...ropa...zavlažovanie...Mezopotámii musíme mať, Palestína ...jistě... Svätá země...sionismus... Palestínu musíme mať, Sýrie... hm, čo je vlastně v Sýrii? Ať si ji nechají Francouzi.“ Aj takto sa – medzi demokratmi – na mierovej konferencii uvažovalo v kocke o Strednom východe, bývalom území rozpadnutej Osmanskej ríše, ale nielen o ňom, aj

o ďalších zámorských územiach, osobitne nemeckých a samozrejme o inej veľkej chorej ríši, o Číne. Tam „kdesi ďaleko“ na východe mala čoskoro dominovať ďalšia víťazná, no na konferencii značne podceňovaná mocnosť – Japonsko. Čas „žltého nebezpečenstva“ sa ešte len ohlasoval.

Mierová konferencia mala však mimoriadny význam pre stredoeurópske krajiny, a teda aj pre nás – Slovákov a Čechov. Dohodové mocnosti dali síce reprezentantom zahraničného odboja isté prísluby do mierovej budúcnosti už koncom vojny, no až mierová konferencia a na ňu nadväzujúce mierové zmluvy (predovšetkým saintgermainska a trianonská) medzinárodnoprávne potvrdili hranice, ale aj práva a záväzky nového československého štátu. MacMillanová

venovala Československu, podobne ako Poľsku, Maďarsku a Rakúsku, kapitolu v piatej časti knihy s príznačným názvom Mezi Východom a Západem. A na citáciách mierotvorcov viackrát ukázala, že najmocnejší muži vtedajšieho sveta neraz rozhodovali bez dostatočnej znalosti faktov a súvislostí, ba dokonca bez väčšieho záujmu o územia, ktoré mali veľmoci medzinárodnoprávne garantovať, no nakoniec ich dokázali dosť ľahko aj obetovať.

se neohlížejí“. Britský premiér patrili medzi kritikov mierových zmlúv (ktoré sám podpísal!) v celom medzivojnovom období. A autorka pridáva na záver časti o strednej Európe takýto komentár k premenám trianonských hraníc: „Po Mnichove 1938, kedy Československo všetchni opustili a vydali na pospas Hitlerovi, Maďarsko úspešne získalo o časť Slovenska... S Hitlerovou podporou získalo Maďarsko späť asi dve pätiny Transylvánie a časť Banátu na juhu. Znovunabytá teri-

MacMillanová ukázala, že najmocnejší muži vtedajšieho sveta neraz rozhodovali bez dostatočnej znalosti faktov a súvislostí, ba dokonca bez väčšieho záujmu o územia, ktoré mali veľmoci medzinárodnoprávne garantovať, no nakoniec ich dokázali dosť ľahko aj obetovať.

O predstaviteľoch nášho štátu píše autorka so značnými sympatiami, no neskrýva ani názor britského premiéra, ktorým považoval E. Beneša za „malého francouzského šakala“, alebo názor istého amerického experta podľa ktorého „... v Čechách žádají o historické hranice bez ohledu na protesty velkého počtu Němců... Na Slovensku trvají na právech národností a na staré velmi dobře vtyčené historické hranice Maďarska

toria si ale užilo len krátce. V roce 1945 vítězní Spojenci vrátili hranice Maďarska do té podoby, jak ji uvádí Trianonská smlouva, a tam dosud zůstávají jako jedno z uspořádaní pařížské mírové konference, které nebylo zrušeno. Zatím.“

To slovíčko „zatím“ má znieť ako predpoveď alebo varovanie? Ako pre koho...

Milan Zemko

D. L. George, V. Orlando, G. Clemenceau a T. W. Wilson, foto archív K&S

Tragédia metódy

Kde pramení radostnejšie bytie, čo môže byť zdrojom šťastia a príslubom lepšieho zajtrajška? Takéto otázky si kladie anglický literárny vedec Terry Eagleton pri skúmaní idey tragického v dejinách európskeho umenia. Nezaobrá sa špecifickým druhom dramatického umenia, ktoré bolo na počiatku konceptu tragického, ale sleduje vývoj, zmeny a obsah pojmu tragické, tak ako si ho prisvojovali jednotlivé obdobia kultúrnych dejín.

- ▲ Terry Eagleton
- ▲ **Sladké násilí - idea tragická v organizaci**
- ▲ Preklad Marek Sečkař
- ▲ Host 2004
- ▲ 392 strán
- ▲ 459 Sk

spoločenského diskurzu spod nadvlády mýtu. Počiatky tragického Eagleton umiestňuje do momentu, keď mýtus začal byť vnímaný očami občana ako zvrhovaného člena štátneho útvaru. S ideou tragického automaticky spája spôsob tvorby a definície hodnôt spoločnosti, morálku, zodpovednosť, patriotizmus a ich vzťah k jednotlivcovi. Idea tragického podľa Eagletona ide ruka v ruku s tvorbou a vznikom subjektu, pretože tragický status človeku dodáva práve to, že naňho nazeráme ako na subjekt a nie ako na predmet súcitu. Tragické je nadradené Aristotelovým definíciám tragédie, pretože idea

tragického je spoločensko-politickou kategóriou, ktorá aj v dnešnom svete dokáže nasmerovať vzdelancov na cestu vedúcu k vzájomnej úcte medzi ľuďmi a k takej spoločnosti, v ktorej sú občania schopní nachádzať rovnováhu medzi svojimi túžbami a zákonom, ktorý musia dodržiavať.

Najväčšiu transformáciu zažila myšlienka tragického počas francúzskeho klasicizmu, keď sa z tejto demokratizačnej idey stal nástroj upevňovania absolutistickej nadvlády. Autor jednoznačne odmieta snahu klasicistov o privilegovanie predstaviteľov šľachty a odmieta dokonca aj divadlo ako hlavného nositeľa myšlienky tragického. Divadlo považuje za nedostatočne demokratické, keďže v ňom divák nemôže ovplyvňovať mieru svojej účasti. Za najdostojnejšieho a najdemokratickejšieho nositeľa očisťujúcej myšlienky tragického Eagleton pasuje realistický román, pretože na jednej strane dovoľuje čitateľovi demokraticky regulovať svoju účasť na deji, a na strane druhej si tento druh románu za svojich hrdinov volí trpiacich predstavi-

teľov robotníckej triedy a ich morálnymi víťazstvami dokazuje, že tragédia jednotlivca je základom celospoločenského blaha.

Záverom sa autor vracia k mýtu a rituálom, z ktorých tragédia a idea tragického vzišli. Upozorňuje na ich očisťujúcu funkciu a pripomína, že tak ako v antickom grécku, kde si občania – polis - vybrali obetného baránka – farmaka, naložili naňho hriechy a vyhnali ho s nimi za hranice mesta, musia aj dnes vykorisťovaní naplniť túžbu po rovnosti a vyhnat spomedzi seba kapitalistický pragmatizmus a kolonialistické rozpínajúce tendencie. V tomto snažení má utláčaných zjednotiť idea tragického, pretože im pomôže identifikovať myšlienky zneužitie s cieľom osobného prospechu, ako tomu bolo s tragicky nepochopenou ideou komunizmu.

Idea tragického je návodom pre politickú lavicu ako zjednotiť vykorisťovaných v boji proti utláčateľom. Tragické je pre autora synonymom k slovu revolúcia. Kniha, spolu s Ideou kultúry, ktorá vyšla v českom preklade v roku 2001, je veľmi silnou výpoveďou o tom, v akom stave sa nachádza marxistická teória a kritika literatúry vo Veľkej Británii. Štúdiu je tiež príkladom o teoretickosti lavicového politického hnutia v „laboratórych“ podmienkach prosperujúcej britskej spoločnosti.

Eagleton za najtragickejšie v novodobých dejinách označuje zneužitie myšlienky komunizmu. Ale spôsob, akým agituje za potrebu lavicového boja, je začiatkom ďalšej veľkej tragédie. O argumentácii sa prakticky nedá hovoriť. Ide v podstate o využitie myšlienok, ktoré považuje za všeobecné axiomy, neodôvodňuje ich výber, nepodrobuje ich kritike a neuvádza kontext. Citáty z umeleckých diel majú argumentačnú silu ako teoretické texty. Diderot, Abbé Dubois a Beckett si bez vysvetlenia podávajú ruku v jednom odstavci, lebo kdesi náhodou povedali čosi na tému tragédie.

Po prečítaní Eagletonovej knihy sa nedá ubrániť pocitu, že idea tragického sa stala obeťou „tragického“ omylu, že bola arogantným odmietaním každej doteraz vytvorenej teórie zneužitá na propagáciu istej zvrátenej formy marxistického myslenia, ktorú si vypestovali anglickí akademici. Neschádzajú mi z mysle slová, ktorými autor odmietol teóriu o očisťovaní citov pri prežívaní tragického. Neubránim sa pokúšaniu zneužiť ich a pripomenúť, že jeho spôsob politického boja a vedeckého bádania má s ideou tragického a korektným myslením spoločné asi toľko „ako city s centrálnym vykurovaním“.

Daniel Uherek

Quo vadis, Germania?

- ▲ Hans-Peter Schwarz
- ▲ **Republik ohne Kompass. Anmerkungen zur deutschen Außenpolitik**
- ▲ Propyläen Verlag 2005
- ▲ 352 strán
- ▲ 20 euro

- ▲ Uwe Müller
- ▲ **Supergau Deutsche Einheit**
- ▲ Rowohlt 2005
- ▲ 255 strán
- ▲ 12,90 euro

- ▲ Hans-Werner Sinn
- ▲ **Ist Deutschland noch zu retten?**
- ▲ Econ Verlag 2004
- ▲ 499 strán
- ▲ 25 euro

Znie to ako ošúchaná fráza, ale inak sa to povedať nedá: Nemecko stojí na konci roku 2005 na dejinnej križovatke. Má plné ruky s manažovaním ekonomickej stránky znovuzjednocovacieho procesu, na zahranično-ekonomickom poli sa pusuje s dôsledkami globalizácie a rozšírenia EÚ o nové členské štáty a na diplomatickom parkete bojuje o znovuzískanie postavenia, ktoré by bolo adekvátne jeho hospodárskym a politickým realitám.

Nemecko - nemecké patriotické tabu

Kurt Biedenkopf, v 70. rokoch generálny tajomník Kresťanskodemokratickej únie a v 90. rokoch saský ministerský predseda, napísal v roku 1992 s ironickým podtónom na jeden spis: „Počas budúceho znovuzjednotenia spravíme všetko lepšie.“ Volky-nevolky z neho vtedy vytryskla melancholická frustrácia z neradostného stavu transformačného procesu na území bývalej Nemeckej demokratickej republiky.

Dnes je všeobecnou axiómou, že kabinet pravého strediu pod taktovkou kresťansko-demokratického kancelára Helmuta Kohla zvládol politickú stránku znovuzjednocovacieho procesu na jednotku. Svedčia o tom nielen memoáre amerického ministra zahraničných vecí Jamesa Bakera, ale aj analýzy a štúdie mnohých nemeckých, anglických či francúzskych politológov. Druhou stranou znovuzjednocovacej mince je však projekt ekonomickeho zjednotenia západného a východného Nemecka, ktorý si zaslúži jedno jediné označenie: ekonomická katastrofa.

Nemecký publicista Uwe Müller uverejnil pred časom knihu Supergau nemecká jednota (GAU je nemecká skratka pre: najväčšia možná nehoda). Podrobne v nej opisuje všetky aspekty transformácie v nových spolkových krajinách a negatívne dôsledky hospodársko-politických rozhodnutí špičkových nemeckých politikov. Bilancia je viac ako tristná: Pätnásť rokov po znovuzjednotení sa proces tvorby pridanej hodnoty v ex-NDR vyšplhal na slabých 60 percent západonemeckej úrovne; vo východnom Nemecku chýba okolo tri tisíc stredných podnikov, ktoré by ponúkli prácu približne 700-tisíc pracovníkom; každý piaty práceschopný občan na východonemeckom území je nezamestnaný; tretina spotreby v nových spolkových

krajinách pochádza zo západonemeckých finančných transferov; dosiaľ sa previedlo v rámci (západo-východnej) peňažnej pomoci vyše 1,2 bilióna eur. Mníchovský profesor Hans-Werner Sinn v knihe Dá sa Nemecko ešte zachrániť? podčiarkuje, že finančná pomoc v takomto rozsahu je historicky absolútne jedinečná, nedá sa porovnať s ničím podobným v celých ľudských dejinách.

Opačnou stránkou tejto neuveriteľnej podpory je fakt, že jej nemalá časť sa vracia na územie západného Nemecka v podobe zakázok pre düsseldorfské, hamburské či norimberské firmy. A že ďalšia nemalá časť nenaštarťáva investičné projekty, ale používa sa na pasívne účely: na pomoc v nezamestnanosti, sociálnu pomoc a podobne. Preto si politickí a ekonomicí komentári čoraz častejšie kladú „kacírsku otázku“: Ako je možné, že najväčšia finančná pomoc, aká kedy uzrela svetlo sveta, nevedie v nových spolkových krajinách k zvyšovaniu produktivity práce, k poklesu nezamestnanosti a dynamickému rastu ekonomickeho potenciálu?

S mierne užasnutým pohľadom sa pritom pozerajú na kedysi „bratské štáty“ Varšavského paktu a Rady vzájomnej hospodárskej pomoci, ktoré nemajú nijakého „bohatého brata na Západe“, ale pozvoľna sa zviechajú z vyše 40-ročného komunistického bašovania. Stačí prejsť cez nemecko-české hranice a človek uvidí rozdiel medzi depresívnou subvenčnou mentalitou v bývalej NDR a podnikateľským optimizmom (niekedy trochu pridrsného) kapitalizmu, ktorý sa v Česku namáha, ale predsa stavia na vlastné nohy. A tak nečudo, že veľa nemeckých ekonómov a mienkotvorných novinárov stratilo vieru (pokiaľ ju niekedy vôbec mali) v tézu, že všetko sa automaticky zlepší, ak sa budú do príslušného štátu či regiónu hlavanehlava pumpovať miliardové subvencie. Ako odstrašujúci príklad im slúžia štáty takzvaného tretieho sveta, kde rozvojevá finančná pomoc bola nezriedka kontraproduktívna a kde je súčasným hitom dlhé roky zanedbávaná „pomoc k svojpomoci“, podanie príslušnej podpornej ruky na naštartovanie samonosného ekonomickeho rastu.

Samozrejme, jestvuje veľký fázový posun medzi racionálnymi, tvrdými ekonomickými údajmi, podloženými poznatkami ekonómov, a realizáciou týchto poznatkov v hospodársko-politickej praxi. Isté je však (a názorne to dokumentovali ako Uwe Müller, tak aj Hans-Werner

nie vzrušených vnútronemeckých debát a priznanie doterajšieho zlyhania v ekonomickej transformačnej oblasti, ako to požaduje napríklad publicista Jens Bisky v denníku Süddeutsche Zeitung.

Východoeurópska konkurencia rozcvičkou pre ázijský ekonomický útok Nezvládnutý prechod od plánovaného hospodárstva k trhovej ekonomike je veľkou záťažou pre celé Nemecko. Podľa prepočtov OECD by rast nemeckej ekonomiky bol o dve tretiny vyšší, keby staré spolkové krajiny nemuseli niesť na svojich pleciach transformačné bremeno a keby sa hospodárstvo na území ex-NDR nenachádzalo v dlhodobej agónii.

Situácia by nebola dramatická a „nemecký pacient“ by sa pravdepodobne z tejto slabosti pomerne ľahko vystrábil, keby okolo neho nezárlil bezpríkladný globalizačný proces, zasadzujúci mu jednu ranu za druhou. Navyše, keby sa EÚ nebola rozhodla, že prijme do svojich radov bývalé socialistické štáty strednej a východnej Európy. Najskôr hralo Nemcom všetko do karát: eurokandidáti otvorili svoje tovarové a finančné trhy, čím sa vytvoril pomerne veľký priestor na ekonomicкую expanziu nemeckých firiem. Potom však nemeckí manažéri zistili, že v bývalom východnom bloku sa dajú ľahko vyrábať takisto kvalitné produkty ako v drahom Nemecku s veľkými zárobkami robotníkov a vysokými vedľajšími mzdovými nákladmi. A začali presúvať časti výroby do Poľska, Česka, Maďarska či na Slovensko. Tieto a mnohé ďalšie investície boli výstražným znamením pre nemeckých politikov, ktorí rákali pôvodne s tým, že nemecké koncerny budú ťažiskovo investovať v nových spolkových krajinách.

Postupom času sa premiestňovanie výroby do strednej a východnej Európy stalo akousi samozrejmosťou, outsourcing a offshoring berie skoro každý Nemec v hĺbke duše za nevyhnutný následok rozšírenia EÚ – napriek pravidelným erupciám verejnej mienky – vtedy, keď nejaký známy podnik zruší fabriku v Nemecku a postaví novú, povedzme, na Slovensku. Po tomto v zásade správnom postoji však nenásleduje logické opatrenie: realizácia systematických hospodársko-politických krokov s cieľom zachovať si dosiahnutú úroveň blahobytu, nehovoriac o jeho zvyšovaní.

Ako Uwe Müller a profesor Hans-Werner Sinn, tak aj absolútna väčšina publi-

Lacná konkurencia Čechov, Slovákov, Maďarov či Poliakov je iba slabou predzvestou gigantických otrasov, pred ktorými stoja všetky európske hospodárstva, keď sa ekonomiccky naplno prebudia dvaja ázijskí obri: Čína a India.

Sinn), že transformačný proces vo východnom Nemecku sa pätnásť rokov uberal po nesprávnych chodníčkoch a že berlínski politici budú musieť prehodiť tranzitívne výhybky – čím skôr, tým lepšie. Prvým krokom by mohlo byť odemocionalizova-

cistov a národohospodárskych expertov sú si zajedno: nemeckí politici musia otočiť kormidlo od priemyselnej štruktúry 19. storočia, ktorá ešte stále prevláda v nemeckej ekonomike, smerom k vedomostnej ekonomike 21. storočia. Ako príklad

často uvádzajú symbiózu lacného mexického hospodárstva a modernej americkej ekonomiky. A pýtajú sa, prečo nemôže jestvovať takáto deľba práce aj medzi Nemeckom a jeho východnými susedmi? Na toto však treba „nové myslenie“ špičkových berlínskych politikov, odpútanie sa od subvencií pre priemyselné odvetvia minulosti (povedzme baníctvo) a sústredenie všetkých hospodársko-politických síl na podporu high-tech sektorov, ako aj školstva, vedy a vzdelania.

Lacná konkurencia Čechov, Slovákov, Maďarov či Poliakov je iba slabou predzvestou gigantických otrasov, pred ktorými stoja všetky európske hospodárstva, keď sa ekonomiccky naplno prebudia dvaja ázijskí obri: Čína a India. Peking disponuje množstvom mimoriadne pracovných a extrémne lacných pracovných síl, ochotných a schopných vyrobiť a exportovať (takmer) všetko. Ak súčasný trend bude pokračovať, tak sa Ríša strediu onedlho stane príslušnou dielňou sveta, pretože nijaká krajina na starom a novom kontinente nie je v stave konkurovať čínskym výrobným nákladom. Navyše, India ako bývalá britská kolónia disponuje oproti Číne nezanedbateľnou komparatívnu výhodou: jej obyvatelia vedia po anglicky. Ak k tomu prirátame skutočnosť, že sú vynikajúcimi počítačovými programátormi, ktorí sú v stave uspokojiť mohutný dopyt po sofistiko-

Spolupráca s Francúzskom, Ruskom či Čínou na úkor nemecko-americkéj kooperácie je podľa Schwarza zahranično-politickej krátkozrakosťou a do veľkej miery aj naivitou.

vaných počítačových službách, potom zistíme, že títo dvaja ázijskí giganti sa perfektne dopĺňajú: Čína vyrába (modernou terminológiou povedané) hardvér, India softvér – ich cieľom je zasobiť celý svet. Otázkou je, aké miesto zastáva v takomto modernom svete nielen Nemecko, ale celá Európa... Zalamovať rukami však nepomôže nikomu. Aj tu platí pre Nemecko: ťažiskovo investovať do vedy, výskumu a vzdelania, ako aj do infraštruktúry, skrátka do znalostnej ekonomiky. Len takto môže Nemecko a spolu s ním celá Európa ofenzívne odraziť očakávaný globalizačný nápor Číny a Indie.

Západný nemecký diplomatický kompas

Rozmách budúcich ázijských ekonomických veľmocí úzko súvisí s ďalším vývojom v zahraničnej politike. Skôr či neskôr si niektorí európski politici budú musieť uvedomiť, že im je bližšia americká košela ako ázijský kabát. V posledných rokoch boli predovšetkým nemecký kancelár Gerhard Schröder a francúzsky prezident Jacques Chirac hlavnými rozdúchavačmi antiamerických predsudkov na starom kontinente. Prejavilo sa to najmä pred americkým zásahom v Iraku. Schröder a Chirac nevynechali nijakú príležitosť, aby slovami o európskej emancipácii a suverénnej zahraničnej politike neuštedrili štuhanec Spojeným štátom a prezidentovi Georgeovi W. Bushovi. Okrem toho výrokmí o „multipolárnom svete“ nadbiehali Číne a Indii, ako aj ďalším ne- a poloeurópskym mocnostiam, povedzme putinovskému Rusku.

Nemeckú zahraničnú politiku za éry kancelára Schrödera si zobral pod nemilosrdnú expertnú lupu profesor Hans-Peter Schwarz, jeden z najuznávanejších nemeckých odborníkov na zahraničnú politiku a autor štandardnej biografie prvého nemeckého povojnového kancelára Konrada Adenauera. V knihe Republika bez kompasu. Poznámky k nemeckej zahraničnej politike neúprosne obnažil slabiny diplomatického kurzu Gerharda Schrödera a jeho ministra zahraničných vecí Joschku Fischera. Podčiarkol, že Nemecko musí sledovať svoje národné záujmy nielen v rámci EÚ, ale aj na globálnom diplomatickom parkete. Na ich presadenie mu nestačia vlastné sily – ako o tom jednoznačne svedčí pokus dostať sa s inými štátmi do Bezpečnostnej rady OSN –, ale musí sa pri tom opierať o jedinou superveľmoc: Spojené štáty.

Hans-Peter Schwarz pritom zdôrazňuje, že Nemecko by nemalo slepo poslúchať washingtonskú administratívu, ale malo by zintenzívniť transatlantické vzťahy. Apriórny kritik koketujúci s náhľadmi globálnych konkurentov nemá totiž nijakú šancu vplyvať na smer americkej diplomacie. Avšak priateľ, vyznávajúci tie isté strategické determinanty, môže sebaistými, odôvodnenými a konštruktívne ladenými radami, ako aj základnou argumentáciou prispieť k zmene postoja Washingtonu v tom či onom zásadnom problémovom okruhu.

Spojené štáty sú podľa Schwarza integrálnou súčasťou západnej civilizácie, pričom aj v dohľadnom čase zostanú jedinou ozajstnou superveľmocou. Práve preto by sa Nemecko malo usilovať vplyvať z pozície dobrého priateľa na americkej zástoje, ktoré sú nezriedka viac ako problematické a usmerniť ich správnym smerom. A to predovšetkým na pozadí neodškriepiteľnej skutočnosti, že bezpečnostno-politickej spojenectvo s Amerikou prinieslo Nemecku v povojnovom období epochu nevidaného ekonomickeho rozvoja, sociálneho blahobytu a politickej stability. Spolupráca s Francúzskom, Ruskom či Čínou na úkor nemecko-americkéj kooperácie je podľa Schwarza zahranično-politickej krátkozrakosťou a do veľkej miery aj naivitou.

Nemecko (znovu)získa dôležité postavenie na globálnej politickej scéne len vtedy, ak – spolu s ďalšími európskymi štátmi a EÚ ako takou – naštartuje zadfhajúci sa ekonomický motor, prekoná hospodársko-politickú depresiu a transformačnú melanchóliu, ofenzívne využije prednosti vnútronemeckej a vnútroeurópskej deľby práce, seabavedome bude vzdelanostnou ekonomikou čeliť čínskej a indickej hospodárskej výzve a opätovne obnoví kedysi také plodné transatlantické vzťahy so Spojenými štátmi. Sociálny demokrat Gerhard Schröder a jeho ľavicová koalícia sociálnych demokratov a zelených zlyhali na plnej čiare. Zvládne to nový vládny kabinet, ktorý vstúpi z predčasných septembrových volieb? Vyberie sa z dejinnej križovatky správnou cestou?

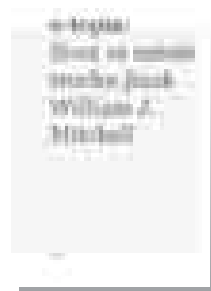
Ján Šalgovič

Alica Amrová, Brandeburská brána, 2003

Bity mesta budúcnosti

O meste je ľahšie napísať báseň ako definíciu. Nech už je mesto čímkoľvek, vždy v ňom ide o spolužitie množstva ľudí na malom priestore. Ak niekto premýšľa o meste budúcnosti a píše o internete, akoby deklamoval pyšný manifest: Mesto budúcnosti leží iba v nás.

- William J. Mitchell
- e-topia: život ve městě trochu jinak
- Preklad Jana Tichá
- Zlatý řez 2004
- 184 strán
- 280 Kč

Taká je kniha e-topia: život ve městě trochu jinak Williama J. Mitchella, bývalého profesora architektúry na MIT a dnes vedúceho výskumnej skupiny Smart Cities. Mitchellova kniha je skôr vizionárska ako praktická. Začína sa troma smútočnými rečami nad mŕtvym mestom. Zabili ho bity. Dokážu ho aj resuscitovať?

Internet umožnil, že informácie sú dostupné kedykoľvek a odšadiaľ. Spôsobil tým „smrť vzdialenosti, koniec priestoru a všeobecnú virtualizáciu“. Dá sa povedať: vďaka alebo aj vinou.

Určenie miesta je dôležitá súčasť organizácie sveta. Človek vchádza do metra, tovar opúšťa obchod, auto parkuje pri chodníku. Lokalizácia má svoju ekonomickú, logistickú, systémovú hodnotu. Je potrebné to registrovať, zaznamenať, zaplatiť.

Digitalizácia a internet menia zaužívané spôsoby manipulácie s miestom. Tovar sa automaticky registruje pri odchode z obchodu, peniaze sa prenášajú z konta zákazníkov na konta bánk, autá sa snímajú na kontrolných uzloch ciest a majiteľom sa účtuje skutočný počet prejazdených kilometrov. Toto všetko robia bez zásahu človeka inteligentné stroje. Rýchlejšie, presnejšie a lacnejšie. Stačí ich to naučiť.

Auto si samo zaplatí za parkovanie a objedná sa do servisu. Mobilný telefón zapne kúrenie v byte. Chladnička objedná nákup mŕňajúcich sa potravín. Fotoaparát pošle fotografie priamo na vytlačenie. Technicky je to realizovateľné. A zároveň je to ekonomicky aj ekologicky výhodné. Bude nás to stáť veľa pracovných miest. Budeme to vedieť odmietnuť?

Baťa s Fordom nahradili pred sto rokmi remeselníkov masovou výrobou. Uniformnosť pohltila individualitu. Dnes sa smer otočil. Personalizácia vytlačá masovosť. Čoraz viac firiem zakladá ponuku tovaru na profile zákazníkov, podľa minulých nákupov či preferencií. Ľudia si sami kupujú dovolenky či lístky do divadla. Technik vám opraví počítač zo svojej kancelárie. Policajt vám na diaľku predĺži platnosť vodičského preukazu.

Obklopení inteligentnými strojmi sa budeme rozhodovať, kde chceme tráviť čas. „Podporíme kníhkupectvo vo svojej štvrti alebo si budeme objednávať knižky z on-line katalógov? Pozrieme si doma video alebo pôjdeme do kina? Budeme cez elektronickú poštu ložálni k vzdialeným priateľom alebo budeme komunikovať so susedmi, s ktorými nemáme toľko spoločného?“

„Priemyselná revolúcia oddelila domov a pracovisko. Digitálna revolúcia ich zase spojila... Budeme dochádzať do kancelárií alebo budeme pracovať doma? Práca mnohých z nás sa dá nosiť na krúžku od kľúčov a pracovať kdekoľvek. Čisto ekonomicky to šetrí čas, priestor aj pracovné náklady. Napriek technickým možnostiam však práca budúcnosti zrejme nepovedie k úplnej izolácii. Vo väčšine prípadov si totiž vyžaduje aspoň občasnú osobnú komunikáciu. Sloboda voľby miesta neznamena, že na mieste nezáleží.

Kapitál pôjde za lacnejšou prácou, ale nebude to bez odporu. „Globálne si-

ly budú podráždene narážať na lokálny odpor.“ Ľudia si aj naďalej budú želať trvalé bydlisko. Jazykové či klimatické bariéry, rôznosť chutí a zvykov budú aj naďalej udržiavať národné komunity.

Mitchell upozorňuje, že odpútanie práce od infraštruktúry môže spôsobiť, že špecializovaných pracovníkov pritiahnu krásne mestá. Ze budúci ekonomickými centrami sa stanú napríklad Benátky či Heidelberg.

Ako budeme v budúcnosti komunikovať? Komunikácia vždy bola synchronná alebo asynchronná. Asynchronná komunikácia je napríklad písanie odkazov, listov, e-mailov, SMS. Nevyžaduje si jednotu času ani priestoru. V asynchronnej komunikácii sme zosieťovaní už stáročia.

Definícia komunit ako ľudí, ktorí žijú na jednom mieste, sa nám rozpadá pred očami. Sme však zrelí na život mimo priestoru?

Dokonalý príklad synchronnej komunikácie je stretnutie v kaviarni. Vidíme sa, počujeme sa, pod stolom sa dotýkame kolenami. Telefonovanie redukuje synchronnosť na jednotu času a identitu hlasu. Čatovanie odstraňuje identitu. Komunikujeme, ale predstavujeme sa iba prezývkou, názorom, zmyslom pre humor. Virtuálnosť zatajuje vek, pohlavie aj rasu. Rozširuje kontaktné územie.

Definícia komunit ako ľudí, ktorí žijú na jednom mieste, sa nám rozpadá pred očami. Sme však zrelí na život mimo priestoru? Aké dôsledky na našu psychiku bude mať virtuálna komunikácia? Jej dôsledné dodržiavanie môže ľudí doslova urobiť neviditeľnými. O nenaplnenosti virtuálnych lások škoda hovoriť.

Zatiaľ sa ešte zdá nepravdepodobné, že by virtuálna komunikácia vytlačila všetky ostatné. Dôvody pre intimitu, diskretnosť a priamosť osobného kontaktu sú ešte vždy dosť závažné.

Na záver Mitchell zdôrazňuje, že mestá 21. storočia dostanú novú elektronickú štruktúru. Dôjde k prehodnoteniu „správneho hospodá-

renia s fyzickou prítomnosťou“. Byť na správnom mieste v správny čas sa stane ešte nákladnejšie. „Fyzické prostredie a virtuálne miesta sa budú v mestách viac dopĺňať ako vylučovať. Niekedy použijeme siete, aby sme nemuseli nikam chodiť. A inokedy sa zase budeme schádzať, aby sme siete vytvárali.“

František Gyárfáš

Lubica Lacinová, Dvojica Tacheles, 1995

Hovor s ním

„Keď sme vošli do Petrovej izby, bola som šokovaná. Nikdy predtým som nebola s nikým, kto zomieral. Peter vyzeral tak odlišne od muža, ktorého som poznala predtým. Ležal, jeho koža bola bledá, oči zavreté a bol v hlbokéj kóme. V ramenách mal intravenózne katétre a na nose kyslíkovú masku. Dýchal namáhavo a hlučne kvôli tekutine, ktorá sa mu hromadila v pľúcach. Bol silne tlmený morfiom, čo bola podľa lekárskeho personálu milosrdná cesta, ako mu zabezpečiť menej bolestivý a rýchlejší odchod zo sveta. Arny, Sandy a ja sme sa premiestnili bližšie k posteli. Nadviazali sme s Petrom spojenie tým, že sme sa pripojili k jeho rytmu dýchania. Urobili sme to jemným stláčaním jeho zápästí s nádychmi a výdychmi. Všimli sme si minimálne signály, ktoré dával: malé záškľby prstov, zmeny dýchania od rýchlych plytkých vzdychov k hlbokému dýchaniu, náhle dychčavé zvuky z jeho pľúc a malé zmeny farby na jeho tvári. Dali sme Petrovi najavo, že sme si vedomí jeho komunikácie tak, že sme tieto signály komentovali.“

metabolických zmien v blízkosti smrti alebo inzulínovej nerovnováhy. V najhlbšej úrovni kómy ľudia zväčša ostanú niekoľko týždňov a potom precitnú, zomrú alebo prejdú do trochu bdejšieho stavu, v ktorom zdanlivo nereagujú a ktorý sa nazýva „pretrvávajúci vegetatívny stav“.

Príbuzní a priatelia ľudí v kóme sa cítia zúfalí, sami a opustení zoči-voči tomuto najhlbšiemu zo všetkých nevedomých stavov. Ak má niekto bolesti

a je v bežnom stave vedomia, takmer každý môže nájsť niečo, čo môže robiť, aby mu pomohol. Muky zo zmiznutia drahého človeka v komatóznom stave sú však agóniou, aká nemá obdobu. Mnohí ľudia rozprávajú na komatózneho, akoby bol v „normálnom“ bdelom stave. Príbuzní a priatelia zúfalo chcú, aby sa na nich pozrel a rozprával sa s nimi, aby sa posadil a správal sa tak ako pred kómou. V iných prípadoch sa postarajú o telesné potreby komatózneho, a to je všetko. Komatózneho považujú v podstate za slepého, hluchého a nemého. Všetky tieto reakcie sú prirodzené. Väčšina z nás nedokáže pochopiť, prečo sa s nami niekto už nerozpráva bežným spôsobom.

Kóma. Liečivá cesta – kniha americkej pohybovej terapeutky a manželky zakladateľa procesorientovanej psychoterapie Arnolda Mindella Amy Min-

dellovej, z ktorej je aj úvodná kazuistika, prináša v tomto smere dobrú správu. Komatózny človek je prítomný, ale prežíva hlboký zmenený stav vedomia, v ktorom nie je schopný bežnej komunikácie a myslenia. Ak však prispôbíme náš komunikačný štýl jeho zmenenému stavu, vždy sa dá s ním v nejakej forme spojiť. Je to niečo podobné ako komunikovať s človekom pod silným vplyvom drogy, príp. s človekom s hlbokou mentálnou retardáciou. Spojenie je skôr citové ako intelektuálne a používanie zvukov, malých gest a pohybov je dosť odlišné od spôsobu, akým bežne komunikujeme. Manželia Mindellovi vypracovali techniky komunikácie a zaobchádzania s ľuďmi v kóme a pretrvávajúcích vegetatívnych stavoch, ktoré úspešne aplikujú a vyučujú po celom svete. Uvádzajú viac prípadov, keď sa po použití ich metódy pacient z kómy prebral, cieľom však je najmä láskyplné sprevádzanie komatózneho v tom, čo práve prežíva.

Kniha je členená na tri časti. Prvá obsahuje teoretické a medicínske pozadie, druhá je určená príbuzným a priateľom človeka v kóme. Má byť „príručkou, ktorú si položíte k posteli a môžete ju používať krok za krokom“. Tretia časť je určená profesionálnym pomocníkom, terapeutom, ošetrovatelkám,

lekárom a hospicovému personálu. Je v podstate hlbokým výcvikom práce s kómou, obsahuje množstvo praktických cvičení a ilustrácií.

Kniha kladie aj etické otázky. Kto má rozhodovať o ukončení prípadne pokračovaní udržiavania telesných funkcií človeka v kóme? Dovedáva nikto s komatóznymi pacientmi takéto rozhodnutia nekonzultoval, pretože sme nevedeli, ako s nimi komunikovať. Ak je však komunikácia možná, je etickou nevyhnutnosťou pokúšať sa konzultovať nielen s rodinou a zdravotníckym personálom, ale aj so samotným pacientom.

Kniha iste nájde aj odporcov, ktorým sa samotné tvrdenie, že človek v kóme je schopný vnímať a cítiť, môže zdať diskutabilné. Ja som sa viackrát presvedčil o funkčnosti metódy, keď komatózny pacient, s ktorým som pracoval, na spomínaný typ komunikácie začal reagovať. V každom prípade je kniha ponukou pre všetkých, ktorí sú otvorení skúmať netušené možnosti neverbálnej komunikácie, experimentovať a spoznávať seba samých v extrémnych stavoch a tak sa priblížiť ľuďom v situáciách, kde bežné verbálne zručnosti zlyhávajú.

Martin Takáč

- Amy Mindellová
- Kóma. Liečivá cesta
- Preklad Zuzana Šebestová
- SPOLOČNOSŤ 7 PLUS, s.r.o., 2004,
- 186 strán
- 330 Sk

Kóma sa medicínsky chápe ako stav podobný spánku, z ktorého nie je možné postihnúťého úplne prebudiť a v ktorom je necitlivý na vonkajšiu stimuláciu aj na svoje vnútorné potreby. Nastáva zvyčajne v dôsledku poranenia mozgu,

Komatózny človek je prítomný, ale prežíva hlboký zmenený stav vedomia, v ktorom nie je schopný bežnej komunikácie a myslenia. Ak však prispôbíme náš komunikačný štýl jeho zmenenému stavu, vždy sa dá s ním v nejakej forme spojiť.

Návrat „moderného“ klasika

- ▲ Marek Loužek
- ▲ Max Weber
- ▲ Karolinum 2005
- ▲ 754 strán
- ▲ 625 Sk

- ▲ Max Weber
- ▲ The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism
- ▲ Preklad Talcott Parsons
- ▲ Routledge 2001
- ▲ 278 strán
- ▲ 17,95 USD

- ▲ Max Weber
- ▲ Sociologie
- ▲ Sociologie náboženství
- ▲ Preklad Miloš Havelka
- ▲ Vydavatelství 1998
- ▲ 369 strán
- ▲ 376 Sk

Max Weber (1864 – 1920) predstavuje jednu z najvýznamnejších a svojim charakterom aj najambivalentnejších osobností 20. storočia v spoločenských vedách. Svojím dielom aktívne zasiahol do teoretickej a metodologickej stránky nejednej vednej disciplíny, čím zanechal nezmazateľný odkaz pre nasledujúce generácie, čoho dôkazom sú časté návraty k myšlienkam tohto „moderného“ klasika. To, čo mu zabezpečilo všeobecnú „výnimočnosť“ v období filozofických a teologických špekulácií na prelome 19. a 20. storočia, nebolo len spopularizovanie metódy „Verstehen“ („porozumenia“), „objektivity“ a „hodnotovej neutrality“ v spoločenských vedách, ale rovnako obdivuhodný teoretický aparát, skutočná historická hĺbka a angažovanosť v snahe pochopiť sociálne dianie.

Max Weber sa narodil v Erfurte ako syn neskoršieho poslanca Ríšskej rady a nábožensky založenej matky hugenotského pôvodu. Vyštudoval právo, národnú ekonomiu, dejiny, filozofiu a teológiu na viacerých nemeckých univerzitách, čím nielen zaslúžil svoj život spoločenským vedám, ale vytvoril si mimoriadne silný základ pre svoju plodnú vedeckú budúcnosť. Aj keď dosiahol v pomerne krátkom čase výrazný ohlas a rýchly kariérny postup v hierarchii univerzitných hodností, intelektuálnu etapu bol Weber nútený prerušiť po nervovom kolapse na približne päť rokov (1897 – 1902), čoho príčinou nebola len pracovná vyčerpanosť, ale tiež výčitky svedomia z otcovej smrti. Skrytá averzia voči otcovi vyplývala predovšetkým z patriarchálnych a autoritatívnych spôsobov staršieho Webera voči svojej manželke a rodine. Životné skúsenosti a celé prostredie, v ktorom

vyrastal (politické aspirácie a náboženská vlačnosť jeho otca, hlboká pietistická viera a tiché trpenie jeho matky), poznačili jeho následný život a taktiež vo výraznej miere vedecký záujem o politickú moc, charizmu alebo náboženstvo.

Webera univerzálne poznáme ako právnika, historika, brilantného ekonóma, filozofa, politológa a v neposlednom rade sociológa. Preto vo veľkej miere, na čo tak úsmevne poukazuje český ekonóm a politológ Marek Loužek vo svojej biografickej štúdií, dochádza k situáciám, keď „všetky spoločenské vedy majú sklon si Maxa Webera „privlastňovať“. Historici zdôrazňujú dejepisné štúdie o rímskej ríši, judaizme alebo stredoveku. Politológovia zdôrazňujú Weberovu analýzu panstva a moci či známy spis Politika ako povolanie. Právnicki vyzdvihujú Webera za jeho sociológiu práva, religionisti za jeho analýzu náboženstva. Sociológ nezabudne zdôrazniť, že Max Weber bol „zakladateľ nemeckej sociológie“. V súvislosti so sociológiou treba ihneď pripomenúť, že jeho vzťah voči tejto pomerne mladej a stále sa profilujúcej vede bol značne ambivalentný. Nesúhlasil so zriaďovaním katedier a svoje kritické výhrady orientoval hlavne voči jej obsahu a metodologickým možnostiam. Ako uviedol sám Weber: „Všetko, čo sa pod menom sociológia skrýva, je podvod.“ Jeho ambivalentnosť a až nepriateľstvo voči sociológii pramenila slovami Loužeka predovšetkým zo stanoviska, že je vedou, ktorá z veľkej časti stojí na „nohách“ ostatných vied. Či bol Weber viac historikom, právníkom, sociológom alebo ekonómom zostáva v Loužekovej práci naďalej neuzatvoreným, aj keď na druhej strane obsahové torzo z oblasti typológie panstva, charizmy, komparatívnych štúdií svetových náboženstiev, genézy „moderného“ kapitalizmu mu zaručuje nezastupiteľný status vo vede všeobecne.

Ak na Weberovo dielo budeme nazeráť akoukoľvek optikou, neunikne čitateľovej pozornosti reflexia kultúrnej a sociálnej „modernity“ konca 19. a začiatku 20. storočia, kde sa najvýraznejšie traktuje fenomén „racionalizácie“. Jeho úzka spojitost so stratou kúzla sveta a subordinácie spontánnosti pod formálne regulácie sa ako červená niť vinie profesiovými etapami Weberovho života a viac-menej sa dotýka všetkých spoločenských sfér, ktorých centrálnosť sa dostala do mysliteľovho zorného vedeckeho záujmu. Najvýpuklejšou diagnózou sa pre modernú spoločnosť stáva „byrokracia“ s jej či už zamýšľanými, alebo nezamýšľanými dôsledkami. Ako druh „formálnej racionality“ vo Weberových

Genézu modernej spoločnosti je podľa Webera potrebné vidieť v spleti faktorov, medzi ktorými významnú úlohu zohrala nábožensky orientovaná etika a špecificky cibrený druh racionality v praktickom konaní.

očiach predstavuje proces, ktorému sa nemôže moderná spoločnosť ani vyhnúť, ani mu uniknúť, a čo viac, konštruuje ju do pozície „železnej klietky“, kde všade prítomná podriadenosť ľudského života racionálnym pravidlám a byrokratickým aparátom čoraz viac ovláda a riadi ľudské konanie a sociálne dianie. V súvislosti s diagnózou nevyhnutnej racionalizácie alebo tzv. odčarovania sveta a jej dejinného posolstva sú asi najprenikavejšie úvahy o vzťahu nábožensky formovanej etiky a praktického konania v hospodárskej alebo politickej sfére života. Genézu modernej spoločnosti je podľa Webera potrebné vidieť v historicky špecifickej spleti faktorov, medzi

ktorými významnú úlohu zohrala okrem iného tiež nábožensky orientovaná etika a špecificky cibrený druh racionality v praktickom konaní.

Záujem o náboženské otázky bol vo Weberovi hlboko zakorenený (rodinné prostredie a jeho výchova, kontakty s protestantskými teológmi v Tübingene a v neposlednom rade „ovzdušie“ doby), aj keď osobne nebol veriacim kresťanom a záujem zdôvodňoval čisto sociologicky. Rezultátom jeho snáh – pochopiť náboženstvo a jeho historický význam – boli práce: Protestantská etika a duch kapitalizmu (1904 – 1905), neskôr Hospodárska etika svetových náboženstiev (1915 – 1917) a posmrtné vydaná Sociológia náboženstva (1921) ako súčasť nedokončenej práce Wirtschaft und Gesellschaft.

Kardinálnou otázkou, ktorej zodpovedaniu obetoval Weber zvyšok svojho života, bola dejinná úloha Západu pri formovaní „etosu“ všeobecne platnej kultúry. Jej provokatívny nádech vyplýval hneď zo začiatku, z prirodzeného pyšného a aké faktory a procesy viedli k zrodu modernej západnej spoločnosti spolu s vedou a „moderným“ kapitalizmom. Ako konštatuje vo svojej práci Sociológia náboženstva, významnú „úlohu nepochybné hral špecificky utváraný racionalizmus západnej kultúry. Len na Západe dospela veda do štádia, v ktorom je dnes uznávaná za smerodajnú. Len na Západe nadobudla plnohodnotný význam odbornosti, pri riešení pracovných problémov, taktiež odborná byrokracia a racionálne zárobkové podnikanie. Pôsobil na to zaiste rad činiteľov, ale k vzniku príslušného „etosu“ nejaký prispel i určitý obsah náboženskej viery, západného kultúrneho náboženstva.“

Asi najbúrlivejšie diskusie, ktorých ráznosť cítiť až do dnešných dní, zaznamenala štúdiá Protestantská etika a duch kapitalizmu. Aj keď od jej napísania ubehlo už sto rokov, počas ktorých „moderný“ kapitalizmus nadobudol vo väčšine sveta prevažujúcu silu a chápe sa ako univerzálne platný a prijímaný, jej aktuálnosť sa rovnako dnes stáva často predmetom teoretických inšpirácií, motívov ďalšieho bádania a empirických výskumov.

Ústredná myšlienka napísať Protestantskú etiku sa zrodila niekedy v roku 1889 pri prednáškach, ale v nemalej miere mu dopomohla zároveň osobná angažovanosť v náboženských otázkach

Alica Amrová, Dvor IV., 2003

a publikované práce jeho spolupracovníkov (Martin Offenhach, Werner Sombart, Eberhard Gothein a iní). Okrem priblíženia historického pozadia vzniku „moderného kapitalizmu“ mala práca rozlúštiť štatistické fakty, podľa ktorých „vlastníci kapitálu, podnikateľské vrstvy, najvyššie kvalifikovaný personál v moderných podnikoch vykazujú v relatívne vyššej miere protestantské vyznanie než katolícke“. Vyplýva z toho, že náboženská konfesia je príčinou hospodárskej úspešnosti alebo jej následkom? Podľa Webera, aj keby sa prijal predpoklad, že protestanti sa koncentrovali v hospodársky zvýhodnených alebo rozvinutejších

sia sa v každodennom konaní.

Prirodzeným pýtaním potom len zostáva, či nehovoríme o „kapitalizme“ v súvislosti s historickými faktami o hospodárskych organizáciách už v starovekej Číne, Indii, oblasti Blízkeho východu alebo Stredomorských ríš? Dozaista „áno“, ale ako sám Weber zdôvodňuje, až v poreformačnom období sa objavuje forma ekonomického racionalizmu, ktorý vedie k aktívnejšej orientácii voči svetu a metodickému spôsobu života, ako aj praktického konania v „povolani“. Na rozdiel od čínskeho konfucianizmu, taoizmu a budhistických mníchov či indického hinduistického učenia, ktorých

Protestantizmus, resp. kalvinizmus vnútil náboženskému laikovi ideál kláštorného správania sa v každodennom konaní.

oblastiach, stále sa vynárala otázka, prečo to bol práve protestantizmus (zo všetkých možných) a prečo práve tam.

Weberova Protestantská etika skombinovala a otvorila dovtedy zatienené a historicky nepreštudované oblasti, na ktorých konci sa skrývalo poznanie o asketickom protestantizme a jeho esenciálnej funkcii pri spustení racionalizácie ekonomiky, práva, politiky a sociálneho života človeka, ako aj navedení vývoja smerom, ktorý podstatne určuje osudy a život moderných spoločností.

Okrem ostrých výhrad voči monokausálnemu Weberovmu metodologickeému prístupu, absencii primárnych výskumných zdrojov a nezohľadňovaniu vnútornej bohatosti samotného protestantizmu sa časť rozpakov zameriavala taktiež na teoretický zvrät – na „duch kapitalizmu“. Zmysel tohto „ducha“ netreba hľadať v bezohľadnej chamtivosti, špekulatívnosti a v dobrodružnom získavaní kapitálu, ale chápeme ním hlavne „zarabanie peňazí ako sústavnej činnosti, uskutočňovanej človekom v právnych mantineloch, finančné zrovnávanie nákladov a výnosov s cieľom dosahovať zisk“. Podľa Webera to boli práve protestantské sekty, ktorých rigorózne dodržiavanie viery, spolu s racionálnym a metodickým vedením života v asketickom duchu, vytvárali základný „etos“, predurčujúci k zrodu „modernej“ formy kapitalistického podnikania. Práve pre ne – na rozdiel od katolicizmu a ostatných konfesií – bolo príznačné zmysľovanie operujúce sa o sebaovládanie, vecnosť, rozvážnosť, chladnú kalkuláciu, skromnosť a umiernenosť. Zatiaľ čo metodickosť vedenia života sa zväčša dosahovala prostredníctvom „náboženských virtuózov“ a ostala uzavretá za bránami kláštorov (napr. katolícke mníšske rády), protestantizmus, resp. kalvinizmus vnútil náboženskému laikovi ideál kláštorného správania

mimosvetvskej askézy a univerzálna konceptívna orientácia im zabraňovala rozvinúť aktívnejšiu racionalizáciu vo sférach hospodárskeho konania, bolo to až profilujúce sa kresťanstvo a konkrétnejšie protestantské sekty (predovšetkým puritanizmus či kalvinizmus), ktoré dokázali prelomiť bariéru tradicionalizmu a uviesť do života svetskú askézu pri osvedčovaní sa pred Bohom a stať sa nástrojom v Božích rukách v uloženej „povinnosti“ pretvárať svet podľa asketického ideálu.

Dosiaľ nevyriešeným výsledkom rovnice protestantizmus – kapitalizmus zostáva neodkrytá pozícia a úloha stredo-východnej Európy, z ktorej sa čoraz častejšie volá po revízii Weberových myšlienok, keďže tento geografický priestor stál mimo jeho záujmu, čo deklaroval už na konci 19. storočia, ale tiež univerzálna smerodajnosť a platnosť kapitalistického systému v podmienkach iných než protestantských, čo zrejme znižuje dôveryhodnosť Protestantkej etiky. Celosvetové rozšírenie kapitalizmu (ako jedného z možných) Weber predpokladal s tým, „že vplyv protestantskej etiky na duch moderného kapitalizmu postupne vyhasol a pre dnešné dni už neplatí“.

Je možné vo vzťahu k Weberovi dnes tvrdiť, že by protireformácia a s ňou spojená rekatolizácia spomalili alebo úplne zabrzdlili modernizáciu? Prípadne môžeme tvrdiť, že „moderný“ kapitalizmus v našom geografickom priestore je len preneseným kultúrnym vzorom alebo jeho pôvod leží v konkrétnych historicky a kultúrne vyprofilovaných sociálnych skupinách a hospodárskych podmienkach? Práve v týchto oblastiach sa naskytuje výskumný priestor porozumieť základným tézám tohto pre nás „moderného“ klasika.

Marek Mocker

Stretnutie s Gianom

z briskno-britkého vyjadrenia, ktoré Pavlík predviedol v prenikavo výstižnom a vtipnom spojení inscenovaného obrazu a jednovetného komentára k nemu, sa stupňuje s každou nasledujúcou fotografiou – vystavených bolo viac ako tridsať: facka spakruky a báseň zároveň. A labutia pieseň Jana Pavlíka, ako ukázal čas.

Spomenutý zážitok neponechám v rovine môjho súkromného potešenia, pretože k výstave vyšla monografická kniha, ktorá si zaslúži čitateľov: (1.) aktualizuje pozoruhodne rozbehnuté, rozvíjaním odlišných tém sa obohacujúce, vzápätí uzavreté dielo, (2.) autor síce nie je zabudnutý, ale je pripomínaný najmä kľúčovým (uvedeným) cyklom, preto je dobre, že publikácia zhrnúla jeho celú tvorbu, (3.) zostavovatelia knihy a autori textov sa namiesto štandardnej interpretačnej analýzy rozhodli pre subjektívny spôsob priblíženia práce a života ambiciózneho originálneho fotografa, osobitého erupčného človeka – a podarilo sa im sprostredkovať jeho sugestívny obraz.

Jano Pavlík sa narodil v roku 1963 v Snine, fotografiu študoval od roku 1982 na FAMU v Prahe, zomrel dobrovoľne ani nie dvadsaťpäťročný 10. januára 1988. Vystavené i publikované fotografie sú vzhľadom na jeho osobný ľudský údel autorskou definitívou, vznikli v rozpätí zhruba šiestich rokov (1982 – 87) počas štúdia v Prahe. Pavlíkovými spolužiakmi (v rôznych ročníkoch) na Katedre fotografie FAMU boli Kamil Varga (študovali spolu na Strednej umelecko-priemyselnej škole v Košiciach, kde si Pavlík talent všimol Ján Šmok a odporučil mu štúdium fotografie na FAMU), Rudo Prekop, Peter Župník, Miro Švolík, Tono Stano, Vasil Stanko. Spoločne sa v dejinách slovenskej fotografie etablovali označením slovenská nová vlna. Ich kreativite bolo blízke aranžovanie a inscenovanie fotografických obrazov s nonkonformne pôsobiacim situovaním postáv a tiel. Uprednostňovali pozície s uplatnením prirodzenej nahoty bez/či s erotikou, do figurálnych zostáv vkladali predmety v nekonvenčných vzťahoch, vytvárali viac-menej naratívne etudy často komponované do cyklov s pôvabne suchým inteligentným humorom a nuansami hravosti, sarkazmu, ironie, grotesky atď. Táto kapitola je dostatočne známa, komunikačne stále účinná, obľúbená u divákov a neprehliadnuteľná historikmi fotografie. No kým Pavlíkovi rovesníci, v súčasnosti štyridsiatnici, prekročili za uplynulý čas rozvíjaním individuálnych programov status quo generačného v(y)stúpenia v 80. rokoch, fotografické dielo ich kamaráta a kolegu Jana Pavlíka sa pred sedemástimi rokmi uzavrelo. Na jednej strane sa teda nevyhne dobovemu zaradeniu: publikácia – výber z fotografickej pozostalosti v nej, opodstatnenie miesta v dejinách slovenskej fotografie potvrdzuje. Na strane druhej sa kniha nesústreďuje len na dielo, respektíve jeho kritické čítanie. Výstižným spôsobom a s dobrým poznaním približuje osobnosť autora ako mladého famózneho muža s mimoriadne intenzívnym prežívaním aj tvorenia, aj bytia: momentmi emocionálnej spolupráce na Pavlíkovom oduševnenom nasadení jeho sestra Monika Pavlíková - Byrne (text Giano), v marginálii na zadnej strane obálky Rudo Prekop (ktorý pripravil pozostalosť na vystavovanie), s empatickým porozumením i potrebným odstupom zaznamenal Pavlíkove pôsobenie v Prahe a vznik jednotlivých cyklov David Korecký v úvodnom texte Na vlně JPS. Kniha akoby „zafungova-

la“ na dvakrát: fotografie samy osebe/texty ako svedectvá. Dvojdomosť nie je na škodu, prehlbuje mieru autenticity a jedinečnosti diela vytvoreného ani nie za desaťročie. Keďže Pavlíkova tvorba bola súčasťou generačného prejavu, na mieste by bola (nie je) komparácia, upozornenie na odchýlky, špecifiká jednotlivých autorov v rovnakom „famáckom“ období, ale aspoň v poznámkach a v bibliografii autori už existujúcu literatúru uvádzajú. Faktografické kapitoly sú obsažné (biografia, bibliografia, tv dokumenty – film o Pavlíkovi v réžii Martiny Kudláček, ČT 1990, samostatné/skupinové výstavy, LP obaly, publikované fotografie, zoznam reprodukcii). Kniha je poctou Janovi Pavlíkovi – avšak Hommage á Giano s dôvetkom: Pavlíkove fotografie majú silu/schopnosť prekročiť aj jeho osobnostnú auru.

V prvej polovici monografie je reprodukované gros (32 z 37 čiernobielych fotografií) najznámejšieho cyklu Ernest a Alica, ktorý vznikol priebežne v rokoch 1982 – 1987. Je Pavlíkovým najdôležitejším dielom kvôli premyslenej koncepcii (s atribútmi rukopisu slovenskej novej vlny) a jej dokonalej realizácii. Práve pri tomto prvom ucelenom, aj najvyváženejšom Pavlíkovom opuse možno pomyslieť na genius loci: v krátkom období na pôde FAMU sa „partia“ mladých fotografov dokázala prejavit pôsobivo invenčnými výsledkami. V knihe je atmosféra pospolitosti – prepojenosti v tvorivosti, vymýšľaní a vzájomnom prežívaní inovatívnych hľadanií približená a prítomná práve vďaka subjektivizovanému uhlu pohľadu. Ten nebyva pri očakávaní kriticko-hodnotiaceho komplexného stanoviska k dielu vždy prínosom, ale dalo sa mu zrejme ťažko vyhnúť pri písaní o zjave, akým Jano

Jano Pavlík, Rudo Prekop, Peter Župník, Miro Švolík, Tono Stano, Vasil Stanko – spoločne sa v dejinách slovenskej fotografie etablovali označením slovenská nová vlna. Ich kreativite bolo blízke aranžovanie a inscenovanie fotografických obrazov s nonkonformne pôsobiacim situovaním postáv a tiel.

Pavlík bol. Tu je adekvátnou voľbou a slúži v prospech autora a jeho diela. Charakteristickým prejavom pre väčšinu spomenutých autorov boli dômyselné (naozaj) vtipné názvy komentujúce ich fotografické inscenácie. Myslím si, že okrem kvality fotografií práve vďaka brilantnému postrehu a skeve výsmešnému glosovaniu/odhalienu situácie aj „za“ scénou, cyklus o Ernestovi a Alici nezostarol, v podobe ihravej obrazno-slovej symbiózy je komunikačne mimoriadne účinný bez akéhokoľvek dobového vymedzenia a nadčasový napriek tomu, že podľa typu fotografickej štylizácie sa obdobie jeho vzniku dá jednoznačne určiť. Na origináloch Pavlíkových fotografií sú texty ich súčasťou na mieste „rukopisnej autorskej pasparty“ (Pavlík okrem rukou vpísanej poznámky fotografie signoval autorským fotografom - hviezdou a polmesiacom – diamantom, ako sa zmiňuje o tejto autorskej náležitosti M. Pavlíková-Byrne vo svojom príspevku), v knihe sú však kvôli čitateľnosti i čistote fotografického obrazu reprodukované osobitne, neutrálne. V tomto prípade bolo dobré, že sa fotografie paralelne s knihou dali vidieť aj na výstave s originálnymi autorskými nápismi, pretože knižné vydanie ich nereprodukovalo v úplnosti. Obrazová časť pokračuje vybraťmi fotografiami zo štyroch súborov a sériou samostatných fotografií. Čo editori nezradili do výberu a prečo? Odpoveď je relevantná pre historikov a kurátorov. Absencia, keďže sa nedá dedukovať aká, vizualite knihy neprekáža, no kvôli dodržaniu pravidiel žánru publikácie – ide o monografiu autora akceptovaného v dejinách fotografie – mne tento údaj chýba. Nasledujúce dva súbory pôsobia oproti „mystifikačnému“ cyklu Ernest a Alica ako kontrapunkt: osem fotografií z do-

Jano Pavlík, Alica konečne na návšteve u Ernesta, 1983 – 86

kumentárneho ročníkového cvičenia Václavské námestie (1983 – 84) ohľaduplným zaznamenaním reality – intimity ľudí žijúcich v jednom činžovnom dome, osem fotografií zo súboru Jano Oknaj: Kto si? (1984 – 85) introspektívnym sebaopodhľaním. (Pavlík použil v názve jeden zo svojich pseudonymov, ďalšie boli JPS, Jano Pavlík Snina, volali ho Giano.) Záver knihy patrí fotografiám s čoraz výraznejšími zásahmi farebnými fixami, dopisova-

miera sebaprojekcie či autoštylizácie od fanfarónskeho zveličenia po jeho odvrátenú stranu. V textoch, poznámkach, faktoch či osobných zápiskoch je Jano Pavlík spritomený ako mimoriadne originálny „neudržateľný“ živel, jestvujúci akoby na napnutom lane neustále v procese vymýšľania feérií, ktoré priebežne zhmoťoval do fotografií. Vydaná monografia Pavlíkova ukončenú tvorbu aktualizuje ako svojbytný fotografický program, ktorý smeroval do kompozične, tematicky, výrazom i obsahom rôznorodých polôh. Aj vďaka emocionálnemu vkladu zostavovateľov publikácie sa na pozadí citlivo priblíženého životného osobného backgroundu autora jeho dielo javí nie ako predčasné torzo aktualizuje talentovaného autora, ale ako zavŕšená pozoruhodná kapitola, ktorú treba brať na vedomie v jej celistvosti.

Kniha vznikla z podnetu ľudí, ktorí na vlastnej koži zažili extrémne vymýšľavý spôsob života Jana Pavlíka a spoznali aj napätie v ňom. Pri jej čítaní som mala pred očami aj Gusta Dobrovodského a Igora Kalného. Nepostrehneme, kedy sa hviezda v skvelých ľudoch zmení na škrtiča – outsidera a zostaneme zarazení, keď nám zrazu ich energia chýba.

Euba Maceková

Jano Pavlík, Ernest už fakt nevie, čo by urobil, 1982 – 87

- ▲ Vjera Borozan, David Korecký, Monika Pavlíková-Byrne
- ▲ Jano Pavlík
- ▲ Agite 2005
- ▲ 112 strán
- ▲ 299 Kč

Táto šnúra je biela a nekonečná, meria 66 metrov a končí sa v tme, iba ja viem, čo je na jej konci, alebo presnejšie vrchu, pretože vyrástla zdola hore, čiže jej vrchol nie je nič iné než toto, čo vidíte. Toto som celý ja. Stále si ešte myslíte, že kecám? Myslite si správne, ja kecám, slabiku za slabikou, slovo za slovom, vetu za vetou. Toto je fakt (autorská popiska na obvode fotografie Bez názvu, 1987).

Šťastie má byť byť byť byť byť múdre a silné tajomstvo (autorova poznámka na okraji inej fotografie).

Cestovala som do Prahy pozrieť si Medzinárodné bienále súčasného umenia Prague Biennale 2 a Českú fotografiu 20. storočia, vrátila som sa s nepredpokladane silným radostným zážitkom z výstavy „malej“. Cyklus čiernobielych fotografií Ernest a Alica od slovenského fotografa Jana Pavlíka vystavovali v Galérii českej poisťovne (23. 6. – 11. 9. 2005, druhá časť Pavlíkovej retrospektívnej výstavy Giano pokračovala v Ateliéri Josefa Sudka). Jednotlivé fotografie z tohto cyklu bývajú v literatúre v súvislosti s inscenovanou fotografiou 80. rokov a tzv. slovenskou novou vlnou pravidelne publikované aj zaraďované do sumarizujúcich výstav, pôsobivosť súboru prezentovaného v celku je však jedinečná. Princíp pars pro toto tiež preukáže hodnotu fotografií, no radosť

Jestvovať znamená vyfabrikovať si pre seba minulosť

- ▲ Esterházy Péter
- ▲ Harmonia caelestis
- ▲ Preklad Renáta Deákov
- ▲ Kalligram 2005
- ▲ 706 strán
- ▲ 339 Sk

Sú autori, ktorým pri písaní textu záleží na prvej vete – tá akoby bola tým počiatkom, v ktorom sú už potenciálne prítomné všetky nasledujúce. V prvej vete akoby bol zavinutý zmysel textu, ktorý je krok za krokom rozvíjaný významami jednotlivých slov. Skrátka, prvá veta by akoby bola tým tajomným arché, ktoré v sebe obsahuje telos.

Pre Pétera Esterházyho je prvá veta mimoriadne významná. Aspoň v prípade románu Harmonia caelestis, (podtitul Číslované vety zo života rodiny Esterházyovcov): „Potvorsky ťažké je klamať, keď človek nepozná pravdu.“ Pravda je priveľmi ošemetná vec, najmä keď sa týka dejín. A je jedno, či sú to dejiny jednej krajiny alebo jednej rodiny. História sa zaoberá tým, čo už nie je, udalosťami, ktoré sa už dávno udiali, ktoré však po sebe zanechali viac alebo menej stôp. Historik je potom tak trochu kriminalista, ktorý musí na ich základe vytvoriť príbeh. Lenže z toho istého súboru stôp je možné vyrozprávať niekoľko príbehov, ktoré sa môžu dopĺňať, križovať, môžu si aj odporovať, či dokonca sa aj vzájomne popierať. Toto riziko sa dá odstrániť dvoma spôsobmi.

Esterházyovci aktívne a vedome spoluvytvárali dejiny a dejiny si zase vždy našli Esterházyovcov, dokonca aj vtedy, keď sa pred nimi chceli schovať.

Prvý je veľmi jednoduchý, no zároveň veľmi nebezpečný. Spočíva v tom, že sa zoberú do úvahy len niektoré stopy a na ich základe sa vyrozpráva príbeh o tom, čo predchádzalo našej prítomnosti, pričom súčasné dianie predstaví ako zákonitý dôsledok takto schematicky interpretovanej minulosti. Tento príbeh musí byť veľmi jednoduchý, musí odstraňovať akúkoľvek pochybnosť, a hlavne v ňom musia byť jasne identifikované sily dobra a sily zla, kontinuita vývinu tých prvých a diskontinuita druhých. Takto hravo si dokáže s dejinami poradiť ideológia, ktorá v zásade predkladá len simplifikované odpovede a likviduje akúkoľvek otázku ešte v stave zrodu.

Druhý spôsob je oveľa zložitejší a zároveň neprináša nijaké nebezpečenstvo. Jeho podstata spočíva v tom, že zo stôp sa vytvorí široko rozvetvené príbeh, ktoré sa môžu bez problémov spájať s fikciami. Takto s dejinami pracuje umenie, v tomto prípade umenie románu. Románopisec dobre vie, že človek sa nikdy nemôže dopracovať k Absolútnej pravde dejín. Románopisec vie aj to, že keby sa človek nejakým zázrakom predsa len dopracoval k Absolútnej pravde, tak týmto objavom by sa síce mohla začať šťastná éra v dejinách ľudstva, ale pre spisovateľov, a vôbec pre umelcov, by sa začala éra nekonečnej nudy.

Péter Esterházy robí všetko preto, aby odsunul príchod doby, ktorej bude vládnuť Absolútna pravda. Je to asi osud, ktorý ho predučil na túto činnosť.

Osud, ktorý má svoje konkrétne meno: Esterházy. Toto meno po dlhé stáročia figurovalo na zakladajúcich listinách, na mierových zmluvách, môžeme ho nájsť v dokumentoch, ktoré niekoho poverujú alebo odsudzujú. Toto meno slúžilo ako synonymum obrovského majetku, ako značka ekonomickej prosperity, ale aj ako meno rôznych postáv v príbehoch, ktoré rozprávala história, ideológia, šľachta alebo pospolitý ľud. Pre niekoho boli Esterházyovci kuruci, pre iných labanci, pre niekoho boli čestní a zásadoví ľudia, pre iných zhýralci a záletníci, pre niekoho to boli polobohovia, pre iných zase personifikácia vykorisťovateľskej triedy. Možno to aj tak povedať, že dejiny rodu Esterházyovcov a dejiny Rakúska, Rakúsko-Uhorska, neskôr Maďarska sa ovplyvňovali tak, ako makrokozmos ovplyvňuje mikrokozmos. Esterházyovci aktívne a vedome spoluvytvárali dejiny a dejiny si zase vždy našli Esterházyovcov, dokonca aj vtedy, keď sa pred nimi chceli schovať. O meno Esterházy mala záujem aj maďarská komunistická ŠtB.

Podme však po poriadku! V románe Harmonia caelestis sa Péter Esterházy vyrovnáva s otcom. Nie je to však len jeho fyzický otec, nie je to ani symbolický veľký Otec vo freudistickom chápaní, ale je to panotec, ktorý prežíva stáročia. („Odborná literatúra rozlišuje dvadsaťdva rozličných druhov panotcov, z toho devätnásť možno pokladať za dôležitých“) Tento panotec je v skutočnosti len znak medzi inými znakmi. Znak, ktorý po stáročia intertextuálne blúdi z príbehu do príbehu. Tieto príbehy sú doplnené príbehmi, ktoré na rozdiel od tých predchádzajúcich, majú svojho konkrétneho autora – Esterházyho. Jeho príbehy sa miešajú s príbehmi, ktoré tu zanechali história, ideológia, ľudová slovesnosť, klebetné ústa šľachticov a vznešené ústa hodnostárov monarchie. Tak vznikol

text, ktorý je utkaný z rôznych vlákieň, pričom táto heterogenita devaluje faktické a zhodnocuje fiktívne. V konečnom dôsledku sa však čitateľ, konfrontovaný s týmto mohutným prúdom príbehov, ktoré sa na neho valia ako obrovská lavína, nevie rozhodnúť, čo je pravda a čo klamstvo. A vtedy si uvedomí, že protiklad pravdy a lži tu jednoducho nefunguje, a že keď chce pochopiť, o čo tu vlastne ide, musí uveriť spomínanej prvej vete románu. Nedá sa totiž klamať, keď nevieme, kde je pravda. Zostala nám len polovica pravdy alebo, keď chcete, polovica lži. Zostal nám len svet, vytvorený textom románu a ten môžeme posudzovať len v závislosti od toho, koľko estetickej rozkoše nám poskytuje.

Písať román, ktorý sa tvári tak, že rozpráva príbehy, tvoriace vo svojej komplexnosti dejiny jedného starého a vznešeného rodu, je jediným spôsobom, ako sa vysporiadať s tradíciou, ktorá chtiac-nechtiac preniká do života. Pre románopisca nemá zmysel trpezlivo, priam syzifovsky od seba oddeľovať fakty od fikcií, nemá význam dokazovať, že toto sú korektné historické interpretácie a toto zase bohapusté ideologické dezinterpretácie. Práve naopak, jediným spôsobom, teda jediným pre románopisca a zároveň dediča tejto masívnej rodinnej histórie, je zmnožiť jestvujúce príbehy novými. Jediné tak je možné, že historický kód, ktorý je v službách hľadania pravdy, ideologický kód, ktorý je v službách moci, kód ľudovej slovesnosti, podriadiť

estetickému kódu, ktorý ich nezmierniteľnú protikladnosť obrúsi natoľko, že sa nielenže nebudú vylučovať, ale dokonca sa budú predpokladať.

Nájdenie tejto koexistencie bolo pre Esterházyho jednoducho nevyhnutnosťou. Nie preto, že o svojej rodine počul veľa príbehov, ktoré mu rozprávali rodičia, prarodičia a známí, nie preto, že čítal veľa príbehov, ktoré rozprávali história, ideológia, literatúra a ľudová slovesnosť, ale predovšetkým preto, že z vlastnej skúsenosti vedel, že jedna vec je život, ktorý žil, a druhá vec je interpretácia života, ktorú takmer paralelne s ním robila komunistická ideológia. Tá z neho neustále robila triedneho nepriateľa, príslušníka reakčných síl, kontrarevolucionára, reprezentanta bývalej vykorisťovateľskej triedy atď. Život v dvoch svetoch bolel, bol nesmierne náročný na ekonomiu síl. Musel ho rešpektovať, no pokiaľ chcel zostať pri zdravom rozume, musel si nájsť únikovú líniu, tak ako ju hľadala drvivá väčšina národa. Tak napríklad roľníci, ktorí boli donútení hospodáriť na vyvlastnenej pôde grófa Esterházyho, boli presvedčení, že komunistickú moc oklamali tým, že vždy, keď stretli otca Esterházyho, mu povedali pán doktor, ale v skutočnosti mysleli pán veľkomožný. Bol to podvod, avšak podvod, ktorý sa nedal odhaliť, a práve to, že sa nedal odhaliť, zvyšovalo jeho hodnotu v myšliach roľníkov. Už samotné pseudovedomie, že sa podarilo ušetriť malý kopanec neznesiteľnej moci potešil a zároveň oživil spomienky na staré, keď už nie dobré, tak aspoň lepšie časy, než sú tie, ktoré žil.

Napriek tomu, že román má dôslednú polyfonickú štruktúru, že text sa intertextuálne otvára iným textom, že pohlcuje fragmenty iných textov, že veľké dejiny monarchie sa v ňom preplietajú s malými dejinami rodu panotca, predsa len možno cítiť, že sa akoby skladal z dvoch častí. Prvú tvoria dejiny rodu panotca a druhú zase časť, ktorá má, pri všetkých možných výhradách, nepochybný nádech autobiografického písania. Keď píše o štátnickej činnosti, o záletoch, neverách a bujarom hodovaní toho-ktorého panotca, tak využíva paródiu, persiflaž, hyperbolu, travestiu, ironický tón intenzívne cítiť takmer z každého slova.

Čím väčší je písanie vzdialené od prítomnosti, tým je odvážnejšie, tým väčší priestor dostáva fantázia. Nie je problém v texte nájsť alternatívne príbehy, ktoré ironicky spochybňujú tradovanú pravdu, pretože jediným pánom tejto časti románového textu je estetická funkcia, ktorá ako zvláštna literárna lúčavka kráľovská dokonale rozpúšťa vážnosť historických právd a ideologických omylov či vedomých lží, legend a fám, klebiet na jemný literárny bohatý kolorovaný obraz, ktorý využil všetky farby maliarskej palety.

Formálnym obratom v písaní je druhá časť, ktorá je uvedená týmto mottom: „Postavy tohto románového životopisu sú vymyslené bytosti: domovskú príslušnosť i charakter majú iba na stránkach tejto knihy, v skutočnosti nežijú a nikdy ani nežili.“ Ale symbolickým bodom obratu by mohla byť opäť jej prvá veta, ktorú predniesol jeden zo sluhov – na jeho mene teraz nezáleží – u Esterházyovcov sa všetci sluhovia volali rovnako, aby si panstvo nemuselo pamätať mená: „Pani veľkomožná, prosím ponížene, ráčia tu byť komunisti.“ Prvá časť vety ešte patrí k dejinám rodu panotca. Prvé štyri slová sú neklamným indexom starého sveta so všetkým, čo k nemu patrilo. Druhá časť už poukazuje na katastrofu dejín. Po prvej oznamuje, že komunisti sa ujali moci. Po druhej vyjadruje absurditu ich nástupu k moci, pretože komunisti nemajú čo ráčiť. Ich nástup k moci bol asi tak očakávaný a vítaný ako príchod moru či vtáčej chrípky. Ale nič sa nedalo robiť, komunisti tu boli a ich prítomnosť zásadným spôsobom zasiahla do života Esterházyovcov. Textuálny Péter bol od detstva konfrontovaný s dvoma svetmi, so svetom reálneho socializmu a jeho komunistickou ideológiou. Na druhej strane mu napríklad stolovanie, domáce pestovanie cudzích jazykov, čítanie klasickej literatúry, príležitostné návštevy blízkych alebo

vým my. Hoci takto diferenciálne vynútená a neustále prizvukovaná identita bolela, predsa len v konečnom dôsledku prispela k tomu, aby si uvedomil, kto je a ako sa musí správať, aby zostal tým, čím bol. Alebo aby si vytvoril literárnu identitu, ktorá mu umožní stať sa tým, čím chce byť bez ohľadu na vznešené reštrikcie. Esterházy si vytvoril veľmi silnú literárnu identitu, ktorá zhodnotila staré meno panotca o jednu novú, dovtedy nepoznanú dimenziu. Život v dvoch svetoch, komunistické čierno-biele videnie sveta zanechali stopy aj na samotnom písaní. Nie, nie je to však prvoplánovo očakávaná čierno-bielosť na ruby, ale je to jej jemná literárna transformácia. Písanie dokonale mieša čiernu s bielou, a to tak, že miešaním sa dosiahlo, že táto časť písania, metaforicky povedané, je oproti prvej časti románu kolorovaná všetkými možnými odtieňmi šedej farby, ktoré nesporne najlepšie dokážu vyjadriť onú blbú náladu života – tvorba farebných harmónií je veľmi silnou stránkou Esterházyho štylistiky.

Netreba zabúdať ani na rytmus textu. Raz z textu cítiť rytmus ohnivého čarodáša, inokedy zase rytmus vznešeného viedenského valčíka, dokonca sa píše aj o tom, že život panotca sa podriadoval dramaturgii muzikálu. Možno je to nezameraná stránka písania, ale keď zoberieme do úvahy fakt, že Haydn pôsobil na dvore Esterházyovcov v Eisenstadte, tak semiotická citlivosť voči rytmu nemusí byť taká veľká náhoda. Túto premisu by mohol podporiť aj samotný názov románu. Pôvodne totiž bol Harmonia caelestis názov zbierky nábožných piesní, ktoré údajne skomponoval jeden z panotcov.

Péter Esterházy svojím románom potvrdil, že je nielen vynikajúcim maďarským, ale aj európskym spisovateľom. Svedčí o tom celý rad literárnych cien, napríklad tento román bol roku 2004

Tvorba farebných harmónií je veľmi silnou stránkou Esterházyho štylistiky.

vzdialených rodín zo zahraničia, občasné obedy v reštauráciách pre cudzincov, kde mohli obedovať len vďaka lístkom, ktoré im nechali príležitostné návštevy a vďaka tomu, že komunikovali po nemecky, takže ich obsluhujúci personál považoval za cudzincov, ho situovalo do druhého sveta, ktorý bol buď minulé, alebo niekde inde. Pokiaľ o dejinách druhého sveta vedel z rozprávania alebo z literatúry, tak dejiny prvého sveta sa mu zapisovali priamo na vlastnú kožu. Aj keď mu komunistický režim upieral množstvo vecí, jeho identitu mu nikdy neuprel. Práve naopak, na každom kroku mu pripomínal, že je Esterházy, že je dedičom rodu, a teda, či sa mu to páči, alebo nie, vždy bol iný, je iný a vždy zostane iný. Môže robiť čo chce, jeho inakosť bude vždy prekážkou, ktorá mu zabráni, aby splynul s väčšino-

ocený prestížnou Mierovou cenou nemeckých kníhokupcov na Frankfurtskom knižnom veľtrhu. Slovenský čitateľ sa môže teda pýtať, prečo je tento román prvým slovenským prekladom. Nie je to dané kultúrnou ignoráciou, ale skôr povahou Esterházyho rukopisu. Jeho knihy sa dobre čítajú, ale ťažko prekladajú. Vzhľadom na túto komplikovanosť treba vysoko oceniť výkon prekladateľky Renáty Deákov, ktorá urobila kvalitný preklad. Teraz len zostáva dúfať, že keď našla svoju Ariadninu niť, ktorá jej umožnila prejsť všetkými zákutiami Esterházyho textového labyrintu, tak ju použije aj na prechádzky po iných labyrintoch, a za krátky čas nás prekvapí novými „správmi“ z týchto prechádzok.

Peter Michalovič

Alica Amrová, bez názvu, 2005

myslím si že...
Daniel Hevier

Ján Štrasser:
Cintorín v marci
a iné básne
Ivan Kadlecík
- Anton Vydra:
Rozhovor o pa-
radoxoch a iných
pravdách
Dušan Dušek:
Zima na ruky
(poviedka)

konfrontácie /
Irena Brezná:

Tekutý fetiš
Stanislava Chrobáková Repar:
V zrkadlách jazykov
Marta Součková:
Zachovaj odstup, vytvor blízkosť

Michal Habaj:

Načo nám dali mosty, keď nám zobrali
rieky? (básne)
Ján Zambor:
Ivan Laučík, skice k portrétu (štúdia)
Anne Sextonová:
Lúboštné básne
Elisabeth Bronfenová:
Inscenovanie hystérie – Anne Sextonová
a jej prepis samovraždy
Dušan Teplan:
Očistné písanie (esej)

tmavá komora

Július Vanovič:
Epilóg starého Martina alebo „Pamäti
z mladších rokov života“ (dokončenie)

voľným okom

Juraj Mojiš:
O bielom štvorci Alojza Klimu

voľným okom

Oleg Pastier:
Rôznosmerné putovanie v domácom
kine Michala Czinegeho

Tomáš Janovic:

Smutné anekdoty

rodinné striebro

Jana Bodnárová:
Chodec

recenzie

Slávka Tytykalová:
V hmle (Ján Johánides: Hmla na našej
trpezlivosti)
Oliver Bakoš:
Horko-trpký smiech (Karol D. Horváth:
Karol D. Horváth)
Anton Vydra:
Večný Shakespeare (Stanley Wells:
Shakespeare zomiera večne)
Marek Mitaš:
Pompejská fantázia vo svetle vedy (Wil-
helm Jensen: Gradiva; Sigmund Freud:
Blud a sny v Gradive W. Jensena)

z diára Ivana Kadlecíka

úklady jazyka alebo slovgličtina

Pavel Branko:
BBC nielen ako terč

cool/túra

Slavomír Ondrejovič:
Jazyková budúcnosť Európy

attachment

34/ Peter Zajac:
Salgadove vagóny

Bezplatný katalóg Knižného klubu,
ako aj staršie čísla časopisu
Knihy & spoločnosť si môžete
objednať:

Knihový klub **Legenda**
Hlavná 87/49
925 28 Pusté Úfany

031 / 784 53 15

031 / 784 53 14

mail@kniznyklub.com

Identity alebo patriarchálne stereotypy?!

Zainteresaná verejnosť indikuje hlad po aktuálnych vymedzeniach „mužskosti“ a „ženskosti“. Paradoxne je zjavná aj istá presýtenosť spomínanou témou a kontraproduktívnosť nepresvedčivých či agresívnych mediálnych a publikačných výstupov. Zdá sa teda, že v súčasnosti má v našich podmienkach šancu na úspech prístup láskavý a spájajúci, s vysokou frekvenciou výrazov ako láska a porozumenie. Nebezpečenstvo fatálnych zjednodušení a fixácie stereotypov však môže tkvieť aj v čitateľsky príťažlivej a zdanlivo upokojujúcej forme.

Jan Poněšický
**Fenomén ženství
a mužství**
Triton 2004
201 strán
199 Kč

Psychoterapeut Jan Poněšický prichádza s ambíciou „vysvetlenia a porozumenia rozdielov medzi mužmi a ženami“, ale aj „zlepšenia kvality spoluzitia, nášho života vôbec“. Neskrýva ani odvážnejšiu aspiráciu „zla-

denia doterajších nesúrodých názorov na ženskosť a mužskosť“. Z tohto dôvodu uvádza i základný sumár doterajšieho psychologického diskurzu v tejto oblasti. Existujúce prístupy považuje za statické a popisné, svoj vlastný za vývojový a dynamický, spájajúci „prirodzenosť a kultúru“. Vývoj k ženskosti a mužskosti sleduje cez identitu, separáciu, individuizáciu, telesno-pohlavné usporiadanie – všetko výhradne cez vzťahovosť a procesy v rodine (a to ešte za predpokladu jej úplnosti, resp. štandardnosti).

Prvá závažná námietka – ak hovorme o mužskosti a ženskosti ako fenoméne – tkvie práve v oprávnenosti a zmysluplnosti vedomeho a úplného abstrahovania od sociálneho a kultúrneho rámca, podmienenosti i dôsledkov. Autor napríklad pripúšťa veľa individuálnych možností vo vzťahu muža a ženy, vzápätí však kontruje vyhlásením, že existujú psychologické danosti „ženskosti“ a „mužskosti“ a že sa „povaha človeka“ za posledných dvetisíc rokov veľmi nezmenila. Poněšický je zjavným zástancom patriarchálneho spoločenského usporiadania, určité tvrdenia sú mu premisami či axiómami. Často sa opakujúce spojenia ako typické vlastnosti, typické možnosti, typické limity (rozumej mužské verus ženské) považuje za samozrejme a paušálne. Rovnako

jednoznačne a všeobecne k ženskej identite pripisuje vzťahovosť, menej výrazné vedomie jedinečnosti a seba-vedomia, odmietanie logických argumentov a vecnosti, rozvinutú intuíciu a predvídavosť, emočnú jasnozrivosť, k mužskej naopak racionalitu, samostatnosť, potrebu osobnej slobody, večné túžbu po hľadaní a podmanení. „(Žena)... by si vlastne prála, aby muž jej emancipáciu ukočeroval, projevil pevnosť i porozumenie, aniž by kapituloval“ – teda neskrývané etablovanie starého známeho výroku o krku, ktorý otáča hlavou s tým, nech si hlava myslí, že je sama iniciátorom pohybu. Je tu obsiahnutý akýsi predpoklad, že patriarchálna spoločnosť

skej identity a príklonom k citovosti zbavovaní svojej špecifickej sily. A čo muži, ktorí sa radi delia o emocionálnu i vzťahovosť, ktorí túžia podieľať sa na výchove a formovaní svojich detí a nepovažujú to za svoje osobné a rodové „zmäknutie“?

Identita, vrátane identity mužskej či ženskej, je jedným z normatívnych, hodnotových a ideologických obsahov. Nepochybne je (ako určitá podstata ľudského subjektu) utváraná mnohými faktormi, od geografických a biologických až po spirituálne. Vždy je však multifaktoriálna a mnohorozmerná. Možno tak pri analyzovaní a zdôvodňovaní akejkoľvek osobnej identity vychádzať len z tradičných

Vývoj k ženskosti a mužskosti sleduje Poněšický cez identitu, separáciu, individuizáciu, telesno-pohlavné usporiadanie – všetko výhradne cez vzťahovosť a procesy v rodine (a to ešte za predpokladu jej úplnosti, resp. štandardnosti).

je a má byť udržiavaná nielen v záujme mužov a ženami samotnými.

Spomínané paušalizácie tak naočko „spravodlivo“ zasahujú i mužov. Okrem iného sa dozvedáme, že čoraz viac príslušníkov „silného“ pohlavia sa trápi pochybnosťami o sebe samých, o svojej potencii v širšom význame slova, stáva sa nespoľahlivými a nezodpovednými. Dokonca sú nám predložené dva hraničné typy, produkty relativizácie tradičných hodnôt: „marlborro-cowboy“ (alias macho) a softie (inými slovami mäkotina). Naozaj niet iného variantu modernej, nepatriarchálnej mužskej identity než tieto dve až karikované krajnosti?! Akoby dnešní „noví“ muži slabli, boli v súvislosti s potrebou a hľadaním inej než tradičnej muž-

predpokladov takzvanej mužskosti a ženskosti a z vnútorodinných vplyvov a procesov a od všetkých ostatných dimenzií zámerne a vedome abstrahovať?

Pri zbežnom, konzumnom čítaní by sa odľahčený štýl autora i členenie publikácie mohli javiť ako chápané, tolerantné a normatívne neutrálné. Treba si však položiť otázku, do akej miery je praktický, pre každodenný život mužov a žien, efektívny prístup, ktorý fixuje opodstatnenosť takzvaných nemenných rozdielov a protirečení. Stotožnenie s takýmto prístupom, vrátane jeho láskavej formy, môže mať (a v realite i máva) tvrdé a neláskavé dôsledky.

Sylvia Porubánová

O manželstve a iných trampotách

V posledných rokoch sa u nás v próze začalo hemžiť postmodernistami, hoci ani presne nevieme, čo termín postmodernizmus pôbodne obnášal. Zaznamenali sme príliv diel, ktorých autori sa už neinšpirovali životom, ale literatúrou. Text, prešpikovaný citáciami, alúziami, stal sa palimpsestom, intelektuálnou hrou, paródiou, občas zaujímavou, ak autorovi naozaj o niečo šlo, občas nudnou, keď sa za ním okrem vymýšľania neskrývalo nič.

často pretržitý a zlomkovitý, ktorého sa nechcú vzdať.

Kdesi sem patrí aj debut Juraja Šebestu Triezvenie, aj keď je v určitých zložkách blízky postmoderne. Triezvenie nevyzerá ako prvotina, skôr ako opus, pred ktorým bolo veľa iných textov. Z formálnej stránky mu niet čo vyčítať. Je v nej zážitok, ale aj istota jeho stvárnenia. Autor bezpečne vie, ako povedať, čo chce povedať. V poldruhej desiatke poviedok (nie je to presné žánrové určenie), časť z nich sú len krátke záznamy na rozličné témy, spája fixný autorský subjekt i svet, v ktorom práve žijeme. Šebestov životný názor, ako sa tu prezentuje, je trochu nihilistický a trochu ironický. Nevnímame ho však ako pôzu, ako iba čosi módné a literárne. Je za ním predsa len veľa opravdivého. Prózy sú tak koncipované, že čitateľa presvedčia.

Registrujeme tu dva prístupy k realite a teda dve polohy, cez ktoré sa realizuje autorova výpoveď. V prvom sa pracuje s absurditou a paradoxom (náležite to vyzdvihol Lubomír Fel-

dek v doslove Čierny optimizmus Juraja Šebestu), čo je blízke postmoderne. Druhý ostáva v rámci tzv. reálna. Obe zjednocuje humor (občas čiernej farby) prerastajúci do ironie a sebaironie. Je v ňom zároveň obsiahnutý odstup a nadhľad, neklamný znak racionality, ktorý víťazí nad emocionálnosťou, alebo ju aspoň odkazuje do podriadenej polohy. Pravda, vždy nejde parodisticky triumfovať nad tým, čo nám pripraví život, napr. život vo dvojici, teda v manželstve. Najrozsiahlejší text v Triezvení, ktorý sa volá Gitarové improvizácie, je – hoci sa to pre odľahčený štýl rozprávania nezdá – pomerne hlbokou sondou do súčasného manželstva a do jeho patológie. Alebo presnejšie: do manželstva našich súčasníkov. Toto manželstvo je väčšinou manželstvom v rozpade. Dáša, potenciálna milienka ženatého Matúša z Gitarových improvizácií, sa ho na začiatku ich vzťahu pýta: „Chceš mňa alebo sex?“ Sex – a dokazujú to aj „odvážne“ scény z Matúšovho manželstva – je už kde si mimo emocionálnej a citovej sféry

oboch partnerov. Možno tak bolo aj v minulosti, ale dnes nám to literatúra ukazuje s brutálnou otvorenosťou. V týchto scénach je už humor nazvyš, ten by len ubral na presvedčivosti svedectva, ktoré je presné. Tu by som videl ťažisko Šebestových trošku disparátnych textov.

Jednotlivé sekvencie majú svoju autentickú atmosféru, ale črtá sa za nimi i čosi také ako životný pocit a názor. V tom pocite (aj v tom názore) je veľa skepsy. Nejde len o individuálne rozpoloženie, je v tom aj pečať doby. Vždy ide o „stretnutie“ individuálneho osudu s dobovým kontextom. Za otázkou epického subjektu (autora?), kedy budem šťastný, za jeho paralyzou a ochromením, nie je len nedostatok vôle, neistota, zmätok v cieľoch, cítime tu aj podpis doby, ktorá „vyrába“ zbytočných ľudí. A triezvenie sa netýka len alkoholu, ktorému sa Matúš upísal. Ide aj o vytriezvenie z falošných ideálov, z dobových stereotypov, z vlastných nerealizovaných ilúzií. Matúš (ale aj iné postavy) hľadá sám seba, no nechce sa mu o sebe uvažovať, žije ako príde a to, ako žije sa za ním vlečie, ocitá sa v pasci bez možnosti úniku. Pohyb v kruhu necharakterizuje len jeho osud. Prerastá do širších spoločenských priestorov dneška.

Takže, humor (väčšinou čierny), ironia a absurdita v Šebestovej knižke nás naozaj dobre pobavia (zdôrazňujú to i hlasy či ohlasy na zadnej strane obálky), ale tým sa jej význam nevyčerpáva. I pri tom intelektálne vyostrenom humore interpretuje tu autor čosi vážne, čo determinuje svet našej súčasnosti. A to je plus.

Vladimír Petřík

Postmoderne ladené diela sa však zatiaľ nestali hlavným vývinovým prúdom, nestrhli so sebou všetkých autorov, hoci viacerých ovplyvnili. Sú autori, ktorí sa nevzdali úsilia čosi povedať o svojom súčasníkovi (postmoderna je väčšinou bezčasová) cez vlastnú skúsenosť a cez príbeh, hoci

Triezenie nevyzerá ako prvotina, skôr ako opus, pred ktorým bolo veľa iných textov. Z formálnej stránky mu niet čo vyčítať. Je v nej zážitok, ale aj istota jeho stvárnenia. Autor bezpečne vie, ako povedať, čo chce povedať.

Ad: Odpoveď Markošovcom – Obrana Neubauerova

Na moju atypickú recenziu „Mojsějovci“ vo vede (K&S č.6) negatívne zareagovali (viaceré podporné reakcie sa, samozrejme, spomínať nepatrí) traja ľudia: Peter a Anton Markošovi a Mária Markošová. Predsa len poruším svoj sľub daný v recenzii, že „nebudem vážne polemizovať s nikým...“ a využijem priestor, ktorý mi na prípadnú odpoveď šéfredaktor prisľúbil.

Prvý sa rozhorčene ozval fyzik Peter Markoš (ďalej P.M.) zo SAV. Reagoval, žiaľ, iba na webových stránkach SAV, kde tlačový tajomník zverejnil iba pár krátkych úryvkov z celej publikovanej recenzie. S P.M. sa však nedá polemizovať ani na tej najementárnejšej úrovni pretože: 1) sám priznáva, že nečítal ani jednu z recenzovaných kníh Z. Neubauer, 2) je evidentné, že nečítal ani moju, podľa neho spornú recenziu, 3) a aj to, čo čítal na stránkach SAV, bolo mimoriadne nebanlivé čítanie. Tak si okrem iných podstatných vecí nevšimol ani to, koho vlastne nazývam „Mojsějovcami“. Dokonca si pletie základné pojmy, napríklad hermetiku s hermeneutikou. Dúfam preto, že mi ani on, ani nikto iný nebude vyčítať, že si ďalšie poznámky na jeho adresu odpustím. Poznamenávam, že moju obsiahlejšiu odpoveď dostal tak P.M., ako i tlačový odbor SAV.

Do redakcie však došli reakcie Antona Markoša (A.M.) i Márie Markošovej (M.M.) a čitatelia si ich mohli prečítať v minulom čísle K&S.

Najviac ma sklamal A.M., lebo práve od neho som čakal niečo rozumnejšie, hlavne vzhľadom na jeho pracovnú pozíciu (vedúci Katedry filozofie a dejín vedy na KU v Prahe!). Jeho „Obrana Neubauerova“ však paradoxne potvrdzuje moje kritické hodnotenie Neubauerovej činnosti. Je to pre Z. Neubaueru vlastne „medvedia služba“. Stalo sa tak aj v dôsledku nevhodne vybraných citácií z textov pána profesora. K tomu sa tu však nedá podrobnejšie hovoriť, i keď by sa z jeho celej „Obrany“ dala argumentatívne vyvrátiť skoro každá jedna veta. Jedno ma však na štýle A.M. predsa len zarazilo, i keď je to z faktu, že ide o profesorovho odchovanca a nadšenca, celkom pochopiteľné a logicky to zapadá i do všetkého diania okolo Neubauer, najmä v akademických kruhoch v Prahe. Teraz mám na mysli nenávisť, ktorá ním priam lomcuje a je cieľená na

pražský klub skeptikov Sisyfos. A len tak I.M. podotýkam, že pán A.M. asi vôbec nepochopil ani zmysel pomenovania tohto užitočného klubu, čo je zrejme z jeho poznámky o „najodpornejšej postave gréckej mytológie“. S hrdoťou mu však oznamujem a potvrdzujem, že skutočne sme jeho „bratislavskou verzou“ až na to, že naša Spoločnosť pre podporovanie kritického myslenia bola založená ešte skôr ako Sisyfos. O knihách „hlboko veriaceho katolíka“ Neubauer, jeho ďalších prehrškoch voči vedeckej metóde i vede samotnej, by sa dalo popísať mnoho strán, ale to sa vlastne minimálne desať rokov už aj deje. Nechce sa mi veriť, aby tieto vážne výhrady význačných vedcov páni A.M. a P.M., ale azda i M.M. nepoznali (pozri aj záver). Preto by som bol rád, keby sa táto polemika medzi postmodernou často spriaznenou až s „nevedou“ a klasickou vedou, presunula do iného, na toto vhodnejšieho média (najlepšie do časopisu filozofického zamerania). Tam by sa hádam už dalo konečne argumentovať konkrétne, obšírnejšie i hlbšie. Ešte by som sa ohradil voči tomu, že všetci Markošovci mi dávajú do úst výroky, ktoré som nikdy nevyšlovlil v mojom príspevku sa ani nedajú nájsť. A rovnako protestujem i proti tomu, že vlastne všetci hovoria o vede nič, čo nikdy nevrátila, resp. niektoré svoje omyly včas sama korigovala!

Pani M.M. mi iste prepáči, že som si ju ako ženu nechal až na koniec. Ale aj poznámka k jej textu bude stručná, pretože ani ona knihy, ktoré boli predmetom mojej kritiky, vôbec nečítala. A opäť tvrdenia typu „Neubauer sa nevtvári, že robí vedu“, alebo „... vedci majú patent na pravdu“, či „... poväčšine sa verí, že veda dokáže vyriešiť všetky ľudské problémy“, ako aj iné tvrdenia, sú nielenže zavádzajúce a diskutabilné, ale niektoré úplne nepravdivé. Rovnako to platí aj o demagogických polopravdách A.M. Napríklad jeho tvrdenia, že „osobne útočím a som neslušný“, alebo že termíny „taoizmus a postmodernu používam temer ako nadávku“ rozhodne odmietam. Je však pozoruhodné, že túto črtu v mnohých polemikách vyčítajú viacerí vážení profesori práve Z. Neubauerovi, keď spochybňuje pokroky a dokonca i zmysel oficiálnej vedy. M.M. by som tiež odporúčal všimnúť

si kritické recenzie aj tých Neubauerových kníh, ktoré sama tak rada cituje („Sněhurka“, resp. „Přímlyuce postmoderny“).

Z. Neubauer vo svojich knihách (napríklad Scientia qua religio, s.9) celkom vážne tvrdí, že veda je tiež náboženstvo (a dokazuje to vlastne iba „jazykovedcky“!), alebo že „objektívna realita je mýtus“, a ďalej, že postmoderna všetko zachráni a treba veriť, že nastal koniec západnej civilizácie i jej vedy! A všade v jeho knihách nájdeme glorifikáciu (nekritickú) tézy o Zemi ako Gaie, preceňovanie antropického princípu atď. Všetko toto sú veľmi nebezpečné a dnes ľahko spochybniteľné tvrdenia. Súhlasím preto plne s Holtonom i ďalšími autormi, že sú to staršie myšlienky Oswalda Spenglera, vyplývajúce hlavne z vtedajších chiliaistických nálad nemeckého národa. Ambície postmoderny na svoju originalitu (pôvodnosť vlastných téz a myšlienok), ako aj na záchranu našej údajnej „krízy vedy“, sú aj v interpretácii Z.N. veľmi scestné a pochybné...“ Dokazuje to veda sama svojimi metódami, výsledkami a spoznávaním vlastných omylov.

Skoro fanatická kritika vedy zo strany Z.N. a jemu podobných tiež nie je nič prekvapujúce a nové. Bola tu vždy, veď racionalita prírodných vied celkom pochopiteľne úplne odpuďzuje (nie je dosť citová, je chladná a zložitá atď.) bežných ľudí, ale aj Z.N. musí vedieť, že práve moderna a jej vedecké výdobytky celkom nezištne zaistili pre dnešného človeka množstvo nesporných výhod, vyššiu kvalitu života. Je potrebné to ešte aj dnes niekomu polopate vysvetľovať?

Ešte by sa dalo veľa písať, napr. o tom, ako chybné a demagogicky žongluje Z.N. s pojmami viera, religio, pravda alebo kritériami na hodnotenie vedeckých prác, ako mu slovo „objektívny“ znie skoro ako nadávka, ako úplne zábavne medituje o „svojom mimozemšťanovi“, aké naivné analógie nám ponúka, keď hovorí o exaktnej vede a náboženstve, ako trápne používa teóriu „veľkého tresku“, aby podporil svoj nihilistický postoj k vede, ako rozporuplne sa dovoľáva názorov S. Weinberga (!)... Atd, atd, atd.

Spolu s mnohými inými zastávam názor, že postmoderna ešte viac relativizuje a degraduje princípy morálky,

než by ich prirodzene podporovala, a myslím si aj to, že v tom spočíva najväčšie nebezpečenstvo a potenciálna škodlivosť činnosti pána profesora Zdenka Neubauer.

Záverom, bez povýšenectva a v dobrom úmysle zvýšiť úroveň diskusie, odporúčam (Tých odporúčaní je už akosi veľa, však?) všetkým Markošovcom prečítať si pozorne, okrem autorov a osobností naznačených už v mojom príspevku v K&S, napríklad aj vynikajúcu, objektívnu a zrejme mnohým vedcom známu knihu Science and antiscience (Harvard University Press, 1993 – český Veda a antiveda, Academia 1999) od Geralda Holtona. Stačí si pozrieť aspoň kapitolu 5 (Rozepře o konci vedy) a hlavne kapitolu 6 (Antiveda ako fenomén). Tiež by nebolo márne všimnúť si i staršie, ale fundované články odborníkov v československom časopise pre fyziku, najmä z ročníkov 1993 až 1996. Napríklad články Co je postmodernizmus?, Neubauer contra Holton, K postmodernizmu a veda u nás i v USA, ale i mnohé iné. A čo sa týka skutočného náboženstva a „náboženstva“, základný fundament a orientáciu v džungli New Age možno získať hoci i z časopisov Rozmer (Slovensko) a Dingir (Česko), ale predovšetkým z odbornejších teologických časopisov. Pre tému „Neubauer“ vrelo odporúčam odborné články našich i zahraničných teológov uverejnené napr. v Teologických textoch č. 3-4, ročník 1991 (napr. články Veletrh nadějí, Esoterika dnes, Křesťanství a nová religiozita, Reinkarnace a křesťanství, Okultismus, Hnutí New Age, Alternativní religiozita a mnohé ďalšie). A opäť mám podozrenie, že všetci aktéri tejto „minipolemiky“ všetko toto poznajú. Dúfam, že na to iba pozabudli a že po „obnovení pamäti“ sa aj naše, teraz diametrálne odlišné stanoviská, predsa len zblížia.

Tak nám veda I.C.N. pomáhaj!

Pomôcky: I.M. znamená „In margine - na okraji“ a I.C.N. znamená „In Christi Nomine - V mene Ježiša Krista“. Samozrejme, že pomôcky uvádzam iba z recenzie, ako paródiu na snobské jazykové „ohurovačky“, ktorými sa literatúra pána prof. Z. Neubaueru len tak hemží.

Igor Kapišinský

Téma:
Pôvab každodennosti

KALENDÁRIUM
Súťaž
Výstavy

PEŠIA ZÓNA
NOVÉ ZÁMKY
BOHUMIL KOVÁČ
Pešia zóna v Nových Zámkoch

POLYFUNKČNÝ OBJEKT, ŠANCOVÁ – ŽABOTOVÁ, BRATISLAVA
MARIA TOPOLČANSKÁ
Objav médií

POZEMKOVÝ ÚRAD, SZENTENDRE
JÁNOS GOLDA
Pozemkový úrad v Szentendre

BYTOVÝ DOM MONDRIAN, BRATISLAVA-RUŽINOV
IVAN GÜRTLER
Mondrian v Bratislave

HOSPIC SV. ALŽBETY, LUBICA
JÁN KRCHO
Odpoveď architektúry na „čím si hlavu príliš nelámeme“

PROJEKTY
Theatroom
Polyfunkčné centrum
Bratislava IV- Dúbravka

FORUM
Hranice obmedzenej politiky
Vínna architektúra. Od pivnice po kult
13. viedenský architektonický kongres

RECENZIE
Rooftop Architecture
Návrat odídených

INÁ KULTÚRA

Človek
Preklad Jana Brožková, Róbert Hřebíček, Viktor Krupa, Alexandra Prokopčíková
Ikar 2005
512 strán
1399 Sk

Tretia z radu veľkých encyklopédií, pochádzajúcich z britského vydavateľstva Dorling Kindersley, je po faune a planete venovaná človeku. Nejde však o pohľad na človeka len z biologickej stránky, encyklopédia ho čitateľovi predstavuje aj zo stránky spoločenskej. Kniha tak obsahuje informácie, samozrejme v rámci možnosti, anatomické a fyziologické, psychologické, sociologické, politické, historické, etnografické a futurologické. Podľa slov jej zostavovateľa, britského lekára Roberta Winstona, je kniha „jednou z foriem vyjadrenia prirodzenej ľudskej zvedavosti. Žiadny iný živočíšny druh neprejavuje záujem o to, ako funguje jeho telo.“ Jeho slová podporuje aj 512 strán textu s najrôznejšími ilustráciami a 2400 farebných fotografií. Takáto kombinácia, stierajúca hranice medzi slovom a obrazom, je hlavnou črtou i lákadlom knihy. Lákavá je pri takomto druhu publikácie i jej cena – 1399 korún.

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť

Objednávam si:

..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ks polročné predplatné (120,- Sk)

Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:

- Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34
- Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ:

Meno/Firma: Ulica/Číslo: Mesto/PSČ:

Telefón: Dátum: Podpis:

L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk

(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)

Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13,

e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz

(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné ČR)

Bratislava Kozia zo Žilina Boctova 3 Košice Mlynská 6 Banská Bystrica Dožná 8 www.artforum.sk info@artforum.sk 02/5441 1898

КНИЖКУПЕСТВО ARTFORUM
DOBRODRUŽSTVO MYSLENIA

Autori čísla

Barbora Černušáková
vyštudovala politológiu a žurnalistiku na FF UK, niekoľko rokov pracovala v Amnesty International, v súčasnosti koordinuje mediálnu prácu slovenských Priateľov Zeme, ktorí sledujú pôsobenie korporácií, politiku medzinárodných finančných inštitúcií a zameriavajú sa na udržateľné alternatívy rozvoja

Andrej Findor

pracuje na Fakulte sociálnych a ekonomických vied UK a čiastočne aj v Sociologickom ústave SAV, venuje sa otázkam národnej identity, nacionalizmu a historickým reprezentáciám v učebniciach dejepisu

František Gyárfás
informatik, učí predmet filozofia internetu na VŠMU, prispieva do viacerých médií, píše filmové recenzie, ale aj fejtóny, eseje a vedecké mystifikácie, vo vydavateľstve Slovart mu vyšla kniha Tichí spoločníci (viac v K&S 5/2005)

Ingrid Hrubaničová

spoluautorka Synonymického slovníka slovenčiny (Pisarčíková, M. a kol., 3. vydanie 2004), knihy Klúčové termíny výtvarného umenia 2. pol. 20. storočia (Geržová, J. – Hrubaničová, I., 1998), lexikografka a divadelníčka na voľnej nohe, žije sa redigovaním a externým pedagogickým úväzkom na VŠMU

Dezider Kamhal
kedysi skončil dvojodborové štúdium filozofia – fyzika, neskôr na fyziku nezanevrel, ale jednoducho zabudol, prednáša a vedie semináre z filozofie jazyka a teórie rečových aktov v Centre kognitívnych vied na Katedre aplikovanej informatiky FMFI UK v Bratislave, „A Monk je aj tak najlepši!“

Igor Kapišinský

vyštudoval fyziku so špecializáciou astronómia a teológiu, pracuje v Astronomickom ústave SAV, jeden zo zakladajúcich členov Spoločnosti pre podporovanie kritického myslenia zameranej na propagáciu vedy a na boj proti každému druhu šarlatánstva, povier a pavedy

Tünde Lengyelová
historička, venuje sa dejinám každodennosti v období raného novoveku (16. – 17. storočie), najmä životu žien, je editorkou a autorkou knihy Žena a právo, právne a spoločenské postavenie žien v minulosti

Luba Maceková

pracuje v SNG, bola kurátorkou niekoľkých výstav mimo SNG (Ivan Matejka, Jano Novosedliak, Igor Valuška, ateliér VŠVU Juraja Bartusza, Peter Rónai – Andrej Dudek-Durer)

Peter Michalovič
filozof a estetik, autor kníh Az idióma keresése, Úvod do štrukturalizmu a postštrukturalizmu (spolu s Pavlom Minárom), Orbis terrarum est speculum ľudí, Krátke úvahy o vizualite a filme, Dal Segno al Fine, Omnibus in omnibus, prednáša na FF UK a na FTF VŠMU v Bratislave

Marek Mocker

vyštudoval sociológiu na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity, v rámci doktorandského štúdia na FF UK sa zaoberá vzťahom náboženstva a politiky, pracuje ako vysokoškolský pedagóg

Vladimír Petřík
literárny historik a kritik, zaoberá sa problémami slovenskej literatúry 20. storočia, už niekoľko desaťročí píše referáty o knihách, predovšetkým pôvodnej tvorby

Ján Pišút

profesor fyziky na FMFI UK, pracoval najmä vo fyzike elementárnych častíc a v teórii vyučovania fyziky, autor dvoch vysokoškolských a dvoch gymnaziálnych učebníc, rokoch 1990 – 92 bol ministrom školstva, v septembri obdržal od prezidenta SR rád Ľudovíta Štúra

Sylvia Porubánová
sociologička bratislavského Strediska pre štúdium práce a rodiny, zaoberá sa problematikou rovnakých príležitostí mužov a žien, ľudskoprávnymi a rodovými aspektmi antidiskriminácie

Imrich Sklenka

prednáša filozofiu na Prírodovedeckej fakulte UK, šéfredaktor časopisu Listy, ktorý sa usiluje o dialóg medzi teológiou, filozofiou a politikou, prekladateľskou činnosťou otvára cestu najmä k tým nemeckým autorom, ktorí sa pohybujú na rozhraní medzi teológiou a filozofiou

Ján Šalgovič
súdny prekladateľ a publicista, žije v Mníchove, v rokoch 1984 – 95 pôsobil ako redaktor a komentátor mníchovskej rozhlasovej stanice Slobodná Európa, prispieva do denníka SME, týždenníka Domino fórum a televíznej stanice TA3

Štefan Šrobár

biológ a teológ, dnes sa venuje predovšetkým teologickej publicistike a biblickej exegéze, autor viacerých odborných článkov a dvoch knižných publikácií, v ktorých hľadá podobu moderného kresťanstva a rozhovor so súčasným svetom

Martin Takáč
pracuje na Fakulte matematiky, fyziky a informatiky UK, v roku 1999 založil a tri roky viedol skupinu dobrovoľníkov Vřba navštevujúcich ťažko chorých a zomierajúcich onkologických pacientov, kde okrem iného pracoval aj s ľuďmi v kóme

Daniel Uherek

vyštudoval francúzsku a anglickú lingvistiku, v súčasnosti pracuje ako dramaturg dabingu, je študentom doktorandského štúdia v odbore estetika divadla na Ústave literárnej a umeleckej komunikácie Univerzity Konštantína filozofa v Nitre

Milan Zemko
historik zaoberajúci sa dejinami Slovenska v medzivojnovom období a stredoeurópskou problematikou, vo vydavateľstve Kalligram vydal knihu Slovensko – krajina v medzičase

Celoživotní sprievodcovia

Ako chlapec som v 50. rokoch čítal to, čo moji priatelia. Patril k tomu zobraň spisy Karla Maya. Nielen Vinnetou a Old Shatterhand, ale aj putovanie Olda divokým Kurdistanom – to sa už nevolá Old Shatterhand, ale Kara Ben Nemsí. Z týchto knižiek si veľa nepamätám, ale pamäť funguje čudne a záhadne, podnes mi ostalo v hlave meno jeho spoločníka – hadži Halef Omer ben hadži Abdul Abbas ibn hadži Davud al Gossarah. Mayovky boli vtedy v knižniciach založené v skladoch a nepožičiavali sa, ale nejakú sa k nim dalo dostať.

Prečítal som aj väčšinu z otcovej dosť veľkej knižnice. Viackrát som čítal Plutarchove životopisy slávnych Grékov – to je naozaj sila, a keby som mal niečo odporučiť ako povinné čítanie pre mládež, toto by som tam určite navrhol. Druhou knižkou alebo knižkami boli Křest Svätého Vladimíra od Karla Havlíčka Borovského a jeho zbierky epigramov. Citáty z Havlíčka mi často napadnú pri všakovakých životných situáciách. Po rokoch priznávam, že viackrát som v otcových knihách čítal aj to, čo nejakú súvislosť s erotikou. Veľmi som tomu nerozumel, ale prítiaživú silu to malo.

Na vysokej škole sme čítali veľa prekladov odbornej literatúry do ruštiny. Na knižky sme stáli v rade v utorok ráno pred predajňou Sovietska kniha. Bolo to v budove pristavanej ku Kostolu Svätej Trojice na Hurbanovom námestí. Knihy boli vytlačené na mizernom papieri, ale boli veľmi lacné. Za takých 15 až 20 Kčs sa dal kúpiť jeden zväzok kurzu teoretickej fyziky od Landaua a Lišicia alebo preklad novinky od autora z USA. Sovietsky zväz nebol členom konvencie o autorských právach, autorom neplatil nič, prekladateľom málo a pri danej kvalite papiera a vysokých nákladoch knihy boli lacné.

Toto mi prešlo hlavou. Nebolo to asi to, čo pán šéfredaktor chcel, mal som pocit, že by som mal napísať niečo o knihe, s ktorou bola

spojená väčšia časť môjho života. Nepríšiel som na to pravé, a tak som to nechal na pondelok. V pondelok som sa zobudil skoro ráno kvôli nášmu kocúrovi. Je to vlastne kocúr dcérinho manžela, ktorý je u nás dočasne zaparkovaný, kým sú mladí na niekoľko mesiacov v Afrike. Kocúr je starý vykastrovaný pán, ktorý žije na vode a na granulách namiešaných presne pre jeho vek a stav. Veľa potešenia v živote nemá. Väčšinu dňa strávi v niektovej z našich skríň a oživa najmä v noci. Vtedy trochu pobehá po byte, občas si pomraučí a odhrýzne si z jednej (len jednej) rastliny z kvetináča v obývačke. Nad ránom mi niekedy vylezie na vankúš a obľuže mi ruku alebo tvár. Nie je to veľké potešenie, lebo má veľmi drsný jazyk. Bránim sa len niekedy a nie dôsledne – nech má kocúr nejakú zábavu. Keď som sa trochu prebral, spomenul som si, že mám niečo napísať o mojom celoživotnom sprievodcovi. Hlavný sprievodca, manželka, spokojne oddychovala vedľa. Ale nie je kniha. Potom mi ten môj knižný sprievodca došiel. Nie je to kniha, ktorú som čítal, ale kniha, ktorej som bol spoluautorom. Má dosť dlhú históriu. Keď som sa vrátil z dvojročnej vojenskej služby, najprv som viedol cvičenia k základnému kurzu fyziky a po dvoch či troch rokoch som dostal prednášku z kvantovej mechaniky, ktorú robím podnes. Nejakú som si to na prvý rok naplánoval a urobil, potom sme s manželkou pripravili skriptá s príkladmi a po čase sme spolu s nebohým Lacom Gomolčákom spísali skriptá k prednáške a neskôr učebnicu. Po niekoľkých rokoch sme z nej spolu s Vladom Černým pripravili druhé vydanie. Tesne predtým ako vyšlo, som od pani redaktorky Anky Znamovej z vydavateľstva ALFA dostal „zošitové“ (nezviazané) vydanie, ktoré je na prednášky fajn. Učebnica sa medzi študentmi volá kvôli obalu Zelená knižka, a keby si ju niekto chcel pozrieť, stačí si zísť na webovú stránku našej fakulty.

Foto archív autora

Vo vydavateľstve ALFA vyšla aj iná kniha, ktorá ma potešila. V 60. rokoch vyšli v USA v dôsledku Sputnikového šoku dva vynikajúce úvodné kurzy fyziky: Feynmanov a Berkeleyjský. S priateľmi v Prahe sme sa dohodli, že sa pokúsime zariadiť preklad prvého z nich v Bratislave a oni druhého v Prahe. Preklad učebnice amerického autora považovali v ALFA za politicky riskantný – prečo sa neprekladá napríklad sovietska učebnica. Redaktori vymysleli poisťku, a tak sme spolu s nimi napísali list, v ktorom sme o podporu vydania prekladu požiadali akademika Vladimíra Hajka. Trik bol v tom, že Hajko bol vtedy členom Ústredného výboru KSČ, a čo on odporúčal, bolo posvätené. Napokon Feynman vyšiel, robil som tam recenzie prekladu a tuším, že som aj spísal predslov k slovenskému prekladu. Nové slovenské vydanie už asi nebude, pretože medzitým vyšiel český preklad.

Ján Pišút

Č o s a k u p u j e

ARTFORUM

fiction

1.

Dan Brown:
Digitálna pevnosť
(Slovart)

martinus.sk

Dan Brown:
Digitálna pevnosť
(Slovart)

IKAR

Táňa Keleová-
Vasilková:
Ja a on
(Ikar)

2.

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Slovart)

Dan Brown:
Bod klamu
(Slovart)

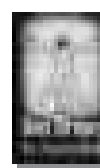

Mario Puzo:
Krstný otec
(Ikar)

3.

Paulo Coelho:
Pútnik
z Compostely
(Mágov denník)
(Sofa)

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Slovart)

Táňa Keleová-
Vasilková:
Sieť z pavučín
(Ikar)

nonfiction

1.

E. Krekovič,
E. Mannová,
E. Krekovičová:
Mýty naše
slovenské
(AEP)

Marián Baťala:
Čierna má zelenú
(Marián Baťala)

Vilma Jamnická:
Elixír môjho života
(Ikar)

2.

Egon Bondy:
O globalizácii
(Nakladateľstvi
L. Marek)

Michael Baigent,
Richard Leigh,
Henry Lincoln:
Mesiášov odkaz
(Remedium)

Atlas sveta
(Ikar)

3.

Simon Cox:
Šifra mistra
Leonarda: Fakta
(Metafora)

Luboš Bokšťef:
100+1 sudoku
pro každého
(Dokořán)

Jacek Moskwa:
Pápež, ktorý
zmenil svet
(Ikar)

Knihy a spoločnosť (K&S) Vydáva: Ing. Frederik Nemeth, *FAN studio **Redakcia:** Damas Gruska (šéfredaktor), Martina Nemethová (vedúca redakcie) **Redakčný kruh:** Egon Gál, Tatiana Jajcayová, Dana Kršáková, Zuzana Kusá, Imrich Sklenka, Ľubomír Tomáška, Milan Zemko **Adresa:** Stará vinárska 3, 811 04 Bratislava tel.: +421/2/5463 0088, 5441 5036 fax: +421/2/5463 0089 e-mail: kas@fan.sk **Internet:** www.fan.sk **Kas Jazyková úprava:** Marta Hollá **Vizuálna koncepcia:** Layout JS. **Grafická úprava:** *FAN studio **Tlač:** OFPRINT, Magnetová 11, 831 04 Bratislava **Rozširuje:** Mediaprint-Kapa a knižní distribútor **Registračné číslo:** MK 3240/2004, ISSN 1336-5584. **Uvádzané ceny kníh sú orientačné.** Príspevky bez uvedenia mena autora a uverejnené pod skratkou (K&S), s výnimkou reklamných bannerov a inzercie, sú stanoviskom redakcie. **Nevyžiadané rukopisy nevraciam.** Rebríčky predajnosti kníh sú zostavené na základe údajov za predchádzajúci mesiac. **Objednávky na predplatň prijíma:** L.K. Permanent spol. s r. o., pošt. prieč. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: +421/2/44453711, fax: +421/2/44373311, e-mail: lkperem@lkperem.sk

Časopis vychádza s láskavým príspevkom CREDIT SUISSE LIFE & PENSIONS, Občianskeho združenia Index a Ministerstva kultúry SR.